

1964 YILINDA KIBRIS BUHRANI VE SOVYETLER BİRLİĞİ

Yazan : Asistan Aysel İ. AZİZ

1. GİRİŞ

II. Dünya Savaşının son yıllarında Sovyetler Birliği yayılma ve emperyalizm çalışmalarına hız verince, önce Orta Doğu ve özellikle Doğu Akdeniz'e doğru sarmak istemiştir. Doğu Akdeniz'de bulunan ve stratejik önemi olan Kıbrıs'da İngiltere'nin bulunuşu, Sovyetlerin güneye sarkabilmelerini engellemekte idi. Bundan ötürü, Sovyetler Birliği ilk iş olarak İngilizleri Kıbrıs'dan atmak istemiştir. Savaş yıllarında, bu amaçla yetiştirdikleri Rum Komünistleri Kıbrıs'a yollamış ve Rum Halkının «ENOSİS» yani Yunanistan ile birleşme arzularını sürekli olarak kışkırtmıştır. Kıbrıs olaylarında önemli bir rol oynayan «AKEL» adlı örgütün 1942 yılında kurulmuş olması, bu bakımdan ilgi çekicidir.¹ Ancak, Kıbrıs'da Komünizmin tarihi daha eskiye 1924 yılına gider. 1924 yılında küçük çapta ilk Kıbrıs Komünist Partisi kurulmaya çalışılmış, fakat kilisenin direnişi karşısında büyük başarı sağlanamamıştı. 1942 yılına kadar kanun dışı, gizli olarak çalışan bu kuruluş, bu tarihte «AKEL» adı ile resmi bir parti olarak kurulmuştur. «Reformcu Emekçi Halk Partisi» (Anorthotikon Komma Ergazmenou Laou) adındaki bu örgüt tüm olarak komünist idi ve amacı, türlü yollarla Kıbrıs'da komünizmin yayılmasını sağlamaktı.²

Adaya 1948 yılında İngiltere'nin verdiği «Muhtariyet Anayasası», Başpiskopos, Rumlar ve bunların yanında Komünistler tarafından da reddedilmişti. Ayrıca daha sonraları, Ada'da görülen kışkırtma hareketlerinde başlıca rolü oynayanlar Komünistler olup, bu karışıklıkların Moskova'dan yönetildiğini gösteren çok kuvvetli deliller vardır.

(1) ARMAOĞLU Fahir, «Kıbrıs Meselesi 1954-1959», 1965, sh. 5

(2) TEVETOĞLU Fethi, «Kıbrıs ve Komünizm», sh : 73, Ank. 1966

Daha sonraki yıllarda ise Sovyetler, gerek Kıbrıs sorununun Yunanistan tarafından Birleşmiş Milletlere götürülmesinde ve gerekse Birleşmiş Milletlerde bu sorunun görüşülmesinde, Yunanistan lehinde oy kullanarak İngiltere'nin Kıbrıs'dan çekilmesini sağlamak istemişlerdir.³

Bugünkü Kıbrıs'da Komünistlerin durumunu incelersek şöyle bir durum ile karşılaşırız : Sovyetler Birliği, Kıbrıs'da hak sahibi olmak, Ada'da yaşayanların her tabakasına, her sınıfına inmek ve yerleşebilmek için örgütünü örümcek ağı gibi örmüştür. Bunlardan ana merkez durumunda olan, yukarıda sözü edilen «AKEL» adlı kuruluştur. Siyasi parti olarak çalışmalarda bulunan bu kuruluşun 40.000 üyesi vardır. Kıbrıs Temsilciler Meclisindeki 35 Rum üyenin 5'inin AKEL ile bağlantısı vardır. Gelecek seçimlerde bu oranın artması beklenmektedir. Ana merkez durumunda olan AKEL'e şu veya bu nedenle girmek istemeyenler olabileceği düşüncesi ile, sözde pek ilişiği görülmeyen bir takım örgütler kurulmuştur. Bu örgütleri şöyle sıralayabiliriz :

- PEO (Kıbrıs İşçi Federasyonu)
Üye sayısı 44.000
- AKA (Kıbrıs Çiftçiler Birliği)
Üye sayısı 25.000
- EAS (Milli Kurtuluş Birliği)
Üye sayısı 20.000
- EDON (Birleşik Demokratik Gençlik Teşkilâtı)
Üye sayısı 20.000
- AON (Akel Gençlik Teşkilâtı)
Edon ve Aon örgütlerine Kıbrıs Rum gençliğinin % 25 i üyedir.
- POGO ve PODY (Kıbrıs Demokratik Kadınlar Birliği)
Üye sayısı 15.000

Bu sayılanlardan başka, yine komünizmi yayma amacı ile kurulmuş çeşitli örgütler vardır. Örgütlerin hepsi AKEL'in kontrolü altında olup, genel olarak Sovyetler Birliği tarafından desteklenmektedir. Bu örgütlere yapılan yardımın büyük bir kısmı LOEL adı ile kurulmuş olan bir içki fabrikasının gelirinden sağlanmakta-

(3) ARMAOĞLU, Op. cit., sh. 8

dır. LOEL yıl sonundaki gelirini, komünizmi yaymak amacı ile kurulmuş olan bu kuruluşlara «Yardım» örtüsü altında vermektedir.⁴

Kıbrıs'daki Komünist çalışmaları bu kadarla kalmamaktadır. Kıbrıs'ın en yüksek tirajlı gazetesi «HARAVGİ» komünist olup, Moskova'dan desteklenmektedir. Ayrıca, Sovyetler'in Kıbrıs'daki elçilik kadrosundaki gelişme de dikkati çekecek özelliktedir. Elçilik personeli son senelerde artarak yetmişin üzerine çıkmıştır. Buna ek olarak, ayrıca Demirperde gerisinde özel eğitim görmüş yüz kadar Kıbrıslı Rum Komünist ajan da Büyük Elçilik personeline yardım etmektedir. Sovyetler'in Kıbrıs Büyük Elçiliği çok canlı olup, gerek yayın, gerekse spor ve sanat hareketleri yolu ile Kıbrıs Rum halkını komünistleştirmeye çalışmaktadır.⁵

Kıbrıs Rumlarının komünizme gösterdikleri bu eğilime karşı, Türkler arasında herhangi bir eğilim yoktur.

Sovyetler Birliği'nin 1963 yılı sonunda meydana çıkan ve 1964 yılında bütün şiddeti ile süren Kıbrıs olaylarına karşı olan davranış ve tutumlarını tarihî Akdeniz'e inme emelleri açısından incelemek gerekmektedir. Sovyetler bu emellerine iki yoldan ulaşabilirlerdi : Bunlardan birincisi, Kıbrıs'ı komünistleştirerek, diğeri ise Türkiye ile dost geçinerek, onu tarafsız duruma getirerek olabilirdi.

Birinci şık, II. Dünya Savaşından sonra Sovyetler'in plânlı olarak giriştikleri hareketlerle; diğeri şık ise, zaman zaman yapılan «Barış içinde birarada yaşama» sloganı ile yürütülmeye çalışılmıştır.

Sovyetler Birliği, 1963 yılı sonunda başlayan ve 1964 de gelişen Kıbrıs buhranında zaman zaman her iki şikkı da kullanmaya çalışacaktır.

2. SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN SORUNA GİRİŞLERİ

21 Aralık 1963 tarihinde Kıbrıs'da Rumların Türklere karşı giriştikleri katliam hareketleri ile başlayan olaylar, Sovyetler Birliği'ni ilk anda ilgilendirmemişti. Olayların başlamasından dört gün sonra, 25 aralık 1963 de Kıbrıs'da katliam hareketinin yeniden ve daha şiddetle başlaması ile Türk uçaklarının bir kuvvet gösteri olarak Lefkoşe üzerinde uçmaları, Sovyetler Birliği'nin dikkatini soru-

(4) COŞAR Ö. Sami, «İfşa Ediyorum», Milliyet Gazetesi, 3 Nisan 1964

(5) SAĞLAMER Kayıhan, «Kıbrıs ve Komünizm», 31 Aralık 1963

na çekmiştir. Türk Hükümetinin bu hareketi karşısında endişelenen Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, olaydan hemen sonra Kıbrıs'daki Sovyet Büyük Elçiliği ile uzun görüşmeler yapmış ve bunun sonucu olarak Sovyetler Birliği, 31 aralık 1963 tarihinde Türk Hükümetine bir nota vermiştir. Genel tonu itibariyle yumuşak sayılabilen bu notada, Sovyetler Birliği, Türk Hükümetinin bu hareketini protesto etmekte idi. Böylece, Sovyetler Birliği, Türkiye'nin kararlı tutumundan korkan Makarios'un çağrısı ile «Kıbrıs Sorunu»na ilk adımını atmış oluyordu. Ancak, Kıbrıs sorununa girebilmeleri için Makarios'un yaptığı bu çağrıyı yeterli görmeyen Sovyetler Birliği'nin verdiği bu ilk notada yumuşak bir hava hakim olmuştur.⁶

Sovyet notasının Türk Hükümetine verilmesini izleyen günlerde, Makarios şu demeci yayınladı :

«... Şeref ve namusumuz ve Ada'nın bağımsızlığı için savaşa-
cağız. Bu savaşımızda yalnız değiliz. Yanıbaşımızda diğer devletler
de vardır...».⁷

Makarios'un bu demecindeki «diğer devletler»den amacın, Sovyetler Birliği olduğuna kuşku yoktur. Aynı tarihlerde, Kıbrıs Dışişleri Bakanı ARAOUZOS'un Sovyetler'in Kıbrıs Büyük Elçisi ile yaptığı uzun görüşmeler de bu hususu doğrulamaktadır.

Kıbrıs sorununun ilk olarak Sovyet basınında yer alışı ise, 28 Aralık 1963 tarihinde Pravda'da yayınlanan «Sömürgeciliğin yankısı» adlı makale ile olmuştur. Makalede olayların çıkış nedenleri üzerinde durulduktan sonra şöyle devam edilmekte idi :

«... Nato propaganda organları, Kıbrıslılar için trajik olan bugünlerde, Rum ve Türk asıllı Kıbrıslılar arasındaki silâhli çarpışmaların nedeninin, Başkan Makarios'un memleket için normal hayatı zorlaştıran Anayasanın çeşitli maddelerinin değiştirilmesi ile ilgili son teklifleri olduğu hususunda okuyucularını ve dinleyicilerine inanç verme çabasını hızlandırmışlardır.

..... Bundan ötürü, yukarıda belirtilen hesabın amacı, Kıbrıs-taki anormal durumun gerçek nedenlerini gizlemektir. Bu nedenler, şubat 1959 da emperyalist ve NATO'nun yöneticileri tarafından Kıbrıslılara empoze edilen ve kabul olunan Londra ve Zürih anlaşmalarından gelmektedir. Askerî üsler için Kıbrıs topraklarının bir kısmının koparılması, Kıbrıs'a «garantilerini» yani müdahale hak-

(6) ARMAOĞLU, «Kıbrıs ve Sovyetler», Cumhuriyet Gazetesi, 4 Mart 1964.

(7) Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ocak 1964.

larını, askeri «işbirliği» empoze etmek ve bağımsız bir dış siyaset takip edilmemesi için Rum ve Türk Kıbrıslılar arasındaki sunî ayrımı pekiştirmek sureti ile bu antlaşmalar Kıbrıs Cumhuriyeti için bir siyasî saatli bomba olup, Kıbrıs'ın hükümlerine haklarına büyük ölçüde tecavüz etmektedir.»

Makalede devamla, Kıbrıs'daki olayların çıkarılmasının asıl nedeninin garantör devletlerin, Kıbrıs'ın içişlerine karışmak için yaratıldığı ileri sürülmekte ve 25 aralık 1963 tarihinde Türk uçaklarının Kıbrıs semalarında uçmalarına değinilerek şöyle denilmekte idi:

«..... Türk hava kuvvetlerinin jet uçakları Kıbrıs üzerinde «ih-tar uçuşları» yapmakta ve savaş gemileri Kıbrıs yakınlarında seyretmektedir. Kıbrıs'da savaş durumunda olan Türk Birlikleri de kullanılmakta ve Larnaka'daki İngiliz askerî üssünün komutanları «Asayişin sağlamak» bahanesi ile zırhlı arabalar kullanmaktadır. NATO çevrelerinin Kıbrıs'daki olayları izlemekte ve demokrat ve vatansever davranışları bastırmak için plânlar hazırlamakta olduğu görülmektedir». ⁸

Ocak ayının son günlerinde, Sovyetler Birliği'nin yaptığı bir açıklama ise, Kıbrıs sorununda bir adım daha atmış olduğunu göstermektedir. Tass ajansı tarafından yayınlanan bildiride; Londra'da İngiltere'nin çağrısı üzerine toplanan Konferans amacının, Batılı devletlerce —özellikle İngiltere— Kıbrıs'ın hürriyet ve bağımsızlığını tehdit ettiği iddia edilerek şöyle denilmekteydi :

«..... Londra Konferansı, Kıbrıs'ın hürriyet ve bağımsızlığına karşıdır. Sözde, Kıbrıslıları kibrıslılara karşı koruyacak olan uluslararası bir kuvvetin kurulmasının plânları hazırlanmaktadır. Uluslararası diye gösterilen askerler, gerçekte saldırganın askerleri, sömürgeci NATO askeri grubunun askerleridir. Kıbrıs'a asker gönderecek olan NATO'nun büyük devletleri, ulusal kurtuluş hareketlerine karşı kuvvetlerini kullanma alışkanlığı olan, bu harekâta karşı olanlardır. Bu kuvvetlerin, Kıbrıs'a düzen ve asayişin geri verip, Kıbrıslıyı kibrıslıdan koruyacağı iddia edilmektedir. Bazı Batılı başkentler, dünyada yaşayan insanların, bu çeşit askerlerin böyle bir amaca hizmet edeceklerine inanacak kadar aptallaştığını mı sanıyor? Sağduyu, Kıbrıs'ı yıllarca yönetimi altında tutan, halkını bastıran, orada bir askerî üs bulunduran ve oradan komşu Arap ülkelerini tehdit eden ülkenin, Kıbrıs'ı korumaya enaz lâayık devlet olduğunu ispat eder. Geçmişte, boyunduruk altında tutma dostluk

(8) The Current Digest of Soviet Press, Vol. XV, N. 52, Jan., 1964, sh. 26-27

kılığı ile yapıyordu. Şimdi ise, Kıbrıslılar uzun ve kahramanca bir uğraşmadan sonra, yine kandırma yolu ile köleliğe itilecektir. Her ülke kendi savunmasından sorumludur. Kıbrıslılar kendi ülkelerinin savunmasından neden sorumlu olmasınlar? Niye bunu başkalarının yapması hususunda Kıbrıslılar zorunlu bırakılsınlar? Büyük NATO ülkeleri —İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri— askerlerini Kıbrıs'a göndermek istemektedirler. Aynı zamanda, küçük bir devletin bağına süngüyü saplamak için bu yüz kızartıcı ve tehlikeli işe, Kıbrısı çevreleyen çeşitli ülkeleri de katmak istiyorlar. Bu işe de «Kıbrıs problemini çözmek» diyorlar. Hükümran ve bağımsız bir ülkenin hükümranlığına saygı nerede kalmıştır. İç sorunlar yüzünden, çarpışma olan ülkelere diğer ülkelerin kışkırtması ile hareket edip, asker göndermeye kalkışmaları ile ortaya çıkacak sonuçları kolayca kestirebilirler. Böyle davranışlar, bu çeşit sorunların çözümüne hiçbir zaman yararlı olmamıştır ve olamaz da. Buna karşılık, durumun önemini arttırıp, uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye koyarlar».

Demeçde devamla, Kıbrıs'ın 1960 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra, kendisini saldırgan bloka karşı koruyarak tarafsız kalabildiğini, ancak bu bağımsızlık ve hükümranlığını diğer ülkeler de olduğu gibi (Hindistan, Endonezya, Cezayir, Gana, Mali, Burma, Seylan) korumaya haklı olduğu belirtilerek, şöyle denilmekte idi :

«..... Sovyet Halkı kendi denemelerine dayanarak, bir ülkenin içişlerine karışmanın ve uluslararasıdaki çatışmaların ne olduğunu çok iyi bilmektedir. Herhangi bir ülkenin iç sorunları hakkında hüküm vermek, o ülkenin iç siyasetine aittir. Sovyetler Birliği, Kıbrıs'ın bağımsızlık, hükümranlık ve toprak bütünlüğünü sağlamak hususundaki meşru arzularını desteklemekte, nasıl ve ne şekilde olursa olsun, Kıbrıs'ın iç sorunlarına karışma hususundaki dıştan gelen girişimleri kınamaktadır. Kendi gelişmeleri hakkında karar almak, yalnız Kıbrıs halkına aittir. Kıbrıs Cumhuriyetinin sorunlarına herhangi bir karışma, B. M. yasasının ve genel olarak kabul edilmiş olan Devletler Hukuku kurallarının kaba bir bozulması olacaktır. Barışı ve Uluslararası güvenliği sürdürme ile görevli bir kuruluş olan Güvenlik Konseyi kayıtsız kalamaz, fikrini açıklamalı ve bu devletin bağımsızlığını korumalıdır.

Tass Haberler ajansı, Sovyetler Birliğinin ileri gelen çevrelerinin, bu bölgede barışı tehlikeye düşürebilecek uluslararası karışıklığın Kıbrıs üzerinde meydana gelebileceğini ümid ettiğini açıkladı.

makla görevlendirilmiştir. Şu veya bu nedenden ötürü, Kıbrıs'ın ve ona komşu ülkelerin içişlerine karışmayı benimsemiş olan Batının bazı büyük devletlerince iyi niyet gösterilmelidir. Dünyanın bu kısmında durumu karmaşık bir hale sokmaktan çekinmelidirler.»⁹

Görüleceği gibi, Tass Ajansı tarafından yayınlanan bildiride, batılı devletler suçlanmakta ve soruna çözüm yolunun ancak B. M. de bulunabileceği açıkça söylenmekte idi. Sovyetler Birliği'nin Tass ajansı tarafından yayınlanan bildirisi, «Kıbrıs Sorununa» taraf olabilmek için harcadığı çabaların sonuncusunu meydana getirmektedir.

3. 7 ŞUBAT NOTASI VE TEPKİLERİ :

İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın katıldığı Londra Konferansının son günlerinde, İngiltere'nin ileri bir adım daha atarak Amerika Birleşik Devletlerini de sorunun içine sokmak için gösterdiği çaba ve bunda başarı kazanması, Sovyetlerin Kıbrıs Sorununa «taraf» olarak karışmasına fırsat vermiştir. Londra Konferansının sonunda, Kıbrıs'da düzeni korumak için bir «NATO Kuvveti» nin kurularak Kıbrıs'a gönderilmesi kararı alınmış ve bu karara Amerika da «evet» demişti. Böylece, Kıbrıs'a gidecek NATO kuvvetinin B. M. Güvenlik Konseyince Kontrol edilmesi problemi ortadan kalkmış oluyordu. Oysa, Sovyetler Birliği, Kıbrıs'a gönderilecek kuvvetin, üyesi bulunduğu Güvenlik Konseyince kontrol edilmesini istiyordu. Aynı şekilde, Makarios'un da isteği buna uyuyordu. Oysa, Londra konferansında alınan karar gerek Sovyetlerin, gerekse Makarios'un isteklerine uymuyor ve buna ek olarak, soruna taraf olmayan Amerika Birleşik Devletlerini de işin içine sokuyordu. Taraf olmayan A.B.D.'nin işe karışması ise, Sovyetler Birliği'nin de bu soruna girmesi için bir bahane, bir fırsat olmuştur.¹⁰

Görünüşte, NATO Kuvvetinin Kıbrıs'a gönderilmesini protesto eden Sovyetlerin 7 şubat 1964 tarihli notaları bu amaç ile verilmiştir. Güvenlik Konseyinin sürekli üyeleri olmalarından ötürü, A.B.D., İngiltere, Fransa ve komşu ülkeler oldukları için Türkiye ve Yunanistan'a verilen notalarda, Sovyet Hükümetinin, «..... Akdeniz'deki duruma kayıtsız kalamıyacağını» belirterek «... Kıbrıs Cumhuriyetine karışma plânlarını ve Uluslararası ilişkilerde bu gibi metodlara başvurulmasının iyi karşılanmayacağını» söylemekte ve «... ilgili hükümetler ve özellikle, Uluslararası barış ve güvenliğin korunmasından sorumlu olan Güvenlik Konseyinin sürekli üyeleri,

(9) Ibid, Vol. XVI. N. 5 sh. 18-19

(10) ARMAOĞLU, «Kıbrıs ve Sovyetler» Cumhuriyet Gaz. 4 Mart 1964.

dışarıdan körüklenen tutkularını söndürmeğe ve gerginliği giderecek tedbirleri almaya...» davet edilmekte idi. Sovyet Başbakanı Khrushchev, notada devamla, «...Kıbrıslılar kendi sorunlarını kendileri çözümlensinler veya sorun bütünü ile B. M. re götürülmeli... Batılılar, toprak bütünlüğünü yalnızca büyük ve kıymetli devletlere tanınmış bir hak olarak düşünmektedirler. Bu durum sonuçta, dünya barışını ciddi bir tehlikeye düşürebilecektir...» demekte idi.¹¹

Khrushchev'in 7 şubat 1964 tarihinde B. M. Genel Sekreterine gönderdiği mektupta ise şöyle denilmekte idi :

«..... Kıbrıs Cumhuriyetinin askerî işgali konusundaki tüm koşulları ve plânları dikkate alarak, Sovyet hükümetinin bu plânları iç ilişkilerde bu metodlara başvurmayı kınadığını bildirmek isterim. Sovyet Hükümeti, ilgili bütün devletleri ve özellikle Uluslararası barış ve güvenlikten birinci derece sorumlu olan Güvenlik Konseyinin sürekli üyeleri ile Birleşik Amerika ve Birleşik Krallığı ölçülülük öğütlemeye ve gerçekçi olarak tüm sonuçları ile Kıbrıs'ın işgalini düşünmeye ve Kıbrıs Cumhuriyetinin hükümranlık ve bağımsızlığına hürmet etmeye davet eder ... Sovyetler Birliği, A.B.D, İngiltere ve Fransa ile Kıbrıs'ın komşusu olan Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs'daki durumun daha çok kötüleşmesini önlemek için, dıştan kışkırtılacak duyguların söndürülmesi ve böylece, bu önemli bölgede barışın kuvvetlenmesi hususunda bütün uluslararası yetki ve etkilerini kullanmalıdırlar». ¹²

Khrushchev'in ilgili devletlere ve B. M. re verdiği bu nota, birincisine göre daha sert ve niteliği itibariyle daha geniştir. Ayrıca, dava bir Doğu-Batı sorunu haline getirilmek istenmiştir. Bu nota ile Sovyetler Birliği karşımıza bir «Taraf» olarak çıkmaktadır. Khrushchev'in notada Kıbrıs için ileri sürdüğü husus, «Kıbrıs'ın bağımsızlığına saygıdır». Ancak, ileri sürülen bu hususun, yani «Kıbrıs'ın bağımsızlığına saygı» teriminin bir takım koşullara bağlı bulunduğu ve Sovyet şefinin bunları gözönüne almadığı anlaşılmaktadır. Kıbrıs Anayasasında, «Kıbrıs'ın halkı, hudutları belirli haklara sahip iki etnik grupdan meydana gelmiştir» denmekte ve bir etnik grubun diğerine baskısı kesinlikle önlenmektedir. Anayasanın öngördüğü bu önemli maddeler ise Türkiye, İngiltere ve Yunanistan tarafından uluslararası nitelikde olan Londra ve Zürih Antlaşmaları ile garanti altına alınmıştır. Bundan ötürü, Türkiye'nin,

(11) Cumhuriyet Gazetesi, 9 Şubat 1964.

(12) United Nation Security Council of Records, 1096 th. meeting 19 Feb., 1964, sh. 8-9.

kendi etnik grubunu koruyabilmesi için karışması normaldir. Notada sorunun bütünü ile B. M.'e götürülmesini istemek ise Sovyetler'in B. M. aracılığı ile bağımsızlığına yeni kavuşmuş ulusların koruyucusu olarak Kıbrıs'a ayak basmayı, hiç değilse buhranda söz sahibi olmayı istediğini göstermektedirki bunda da başarı kazanmıştır.¹³

Sonuç olarak, Sovyetlerin Kıbrıs Buhranının ilk safhasındaki tutumlarını şu iki amaç üzerinde toplamamız mümkündür :

1. Yunanistan ile Makarios'un tezi olan «ENOSİS» ve Türkiye'nin tezi olan «TAKSİM», Rum halkının yüzde kırkını oluşturan komünistlerin durumunu ve yaşama olanaklarını çok güçleştirecektir. Oysa, Kıbrıs sorunu bu iki şekilden herhangi birisine ulaşamadığı sürece, bu komünist yuvası gerek Yunanistan'daki ve gerekse Orta Doğu'daki komünist çalışmaları için değerli bir üs olarak sürdürülebilir. Bunun için de Adanın bağımsızlığı ve bu bağımsızlığın zayıf bir yönetim içinde yürümesi Sovyet Rusya'nın lehine olacaktır.

2. Kıbrıs sorununun Birleşmiş Milletlere aktarılması, buhrana bir çözüm şeklini bulmayı uzatacak ve sorunun uzaması da Türk ve Yunan halkının birbirlerine karşı duydukları kin ve nefreti derinleştirecektir. Bu ise, NATO'nun sağ kanadının önemini azaltacak ve hatta zayıflatacaktır. NATO'nun kurulmasına başlangıçtan beri karşı olan Sovyetler Birliği'nin bu durumdan ne kadar hoşnut olacağı açıktır.¹⁴

Sovyetler Birliği'nin 7 Şubat Notaları, ilgili devletlerce türlü tepkilerle karşılanmıştır. Kuşkusuz ilkin olumsuz yönden Türkiye'de tepki görmüştür. Başbakan İsmet İnönü, Sovyet notasına verdiği cevapda, önce Kıbrıs'da Türklere karşı girilen vahşi hareketi anlatmış ve daha sonra Khrushchev'in suçlamalarına cevap vermiştir. Ada'ya gönderilmesi düşünülen uluslararası kuvvet için,

«...Mesajda zikredilen gaye ve ithamlarla en küçük bir ilgisi olmadığı ve bu kuvvetin Ada'daki herkes için, mal güvenliğini ve şahsî hürriyetleri tam olarak sağlamak için gönderileceği...» belirtilmekte idi. İnönü cevabında, ayrıca anlaşmalara da değinerek, bunların B. M. Genel Kurulu tarafından çoğunlukla kabul edilen bir karara uygun olarak Türkiye, Yunanistan ile Kıbrıs Türk ve

(13) SAĞLAMER, «Rusya, Kıbrıs ve İngiltere'nin Hataları» Cumhuriyet Gazetesi, 9 Şubat 1964.

(14) ARMAOĞLU, «Kıbrıs ve Sovyetler», op. cit

Rum toplumları arasında uzun ve ayrıntılı görüşmeler sonucunda ortak olarak kabul edildikten sonra meydana geldiğini söylemiş ve Türk ve Rum Toplumlarının karşılıklı hak ve görevlerini bu anlaşmaların saptadığını ve Kıbrıs Cumhuriyetinin bunlara dayandığını anlatmıştır.¹⁵

Sovyet notasının Türkiye'de olumsuz karşılandığını gösteren bir başka belirti de Dışişleri bakanı Feridun Cemal Erkin'in T.B.M. Meclisinde Kıbrıs konusunda yaptığı konuşmada görülmektedir. Kıbrıs konusunda geniş bilgi veren Erkin, bu konuda Sovyet tutumunu yererek şöyle demiştir :

«.....Hukukî, ahdî ve insanî cephesi bütün barışsever milletlerce teslim edilmiş bulunan Kıbrıs davamızın, Sovyetlerin rutinleşmiş NATO aleyhtarı propaganda faaliyetlerinde ham madde olarak kullanılmasından sarfı nazar etmesi dileğimizdir....»¹⁶

Khrushchev'in 7 şubat notası İngiltere'de de olumsuz karşılanmış ve Başbakan Sir Alec Douglas-Home, batılı devlet adamlarına yöneltilen suçlamaları kesinlikle redderek, bu suçlamaları «kırıcı ve yersiz» olarak nitelemiştir. Home, notaya verdiği cevapda,

«....İngiltere Hükümetinin Kıbrıs'da güttüğü tek amaç, barış ve güvenliğini korunmasını kolaylaştırmaktır. Bu amaçladır ki İngiltere, Kıbrıslıların isteği üzerine İngiliz Birliklerinin düzeni korumasını kabul etmiştir. Yine, bundan dolayıdır ki, Kıbrıs sorununun barışçı yoldan çözümü endişesinden başka bir amaç gütmeyen İngiltere ve diğer ülkeler, Kıbrıslılara güvenliklerini korumada yardımcı olacak tedbirleri bütün İngiltere'nin onayı ile araştırmaktadır.»¹⁷

Nota, İngiltere'deki muhalefet tarafından da olumsuz olarak karşılanmış ve sol eğilimli İşçi Partisi sözcülerinden Walker, Khrushchev'in Kıbrıs konusu ile hiçbir ilgisi bulunmadığını, ancak «bulanık suda balık avlamaya çalıştığını» belirtmiştir.¹⁸

Nota verilen devletlerden biri olan Yunanistan'da Nota çok olumlu karşılanmış ve bu konuda bir demeç veren Yunan Dışişleri bakanı Palamas, «..Rusya gibi büyük bir devletin ve bizzat Khrushchev'in Kıbrıslıların davasına hak vermesini olumlu bir unsur olarak kabul etmekteyim» demiştir.¹⁹

(15) Tam metin için Bknz. Cumhuriyet Gazetesi, 26 Şubat, 1964.

(16) Cumhuriyet Gazetesi, 24 Şubat 1964.

(17) Cumhuriyet Gazetesi, 9 Şubat, 1964.

(18) Cumhuriyet Gazetesi, 9 Şubat, 1964.

(19) Cumhuriyet Gazetesi, 9 Şubat, 1964.

Kıbrıs'ın Rum tarafında ise nota, umutla karşılanmış ve bu konuda Londra Konferansından dönmekte olan Kıbrıs Rum Heyeti başkanı Klerides, «...Rusya'nın takındığı tavrın, Kıbrıs buhranının çözümüne etki edeceğine inanıyorum. Kıbrıs'da olup bitenlerle Ruslar'ın ilgileneceğine inanıyorum. Sovyet notasının önemli gelişmelere yol açması mümkündür» şeklinde demeç vermiştir.²⁰

4. GÜVENLİK KONSEYİNDE SOVYET RUSYA

Makarios'un Londra'da toplanan konferansın sonunda kabul edilen Anglo-Amerikan teklifini reddederek, Sovyet Notasının etkisi ile Kıbrıslı Türklere yeniden saldırıya geçmesi, Güvenlik Konseyinin yeniden toplanmasına neden oldu. 13 Şubat 1964 tarihinde EOKA'cıların Kıbrıs Limasol'da Türklere karşı saldırıya geçmeleri ve kırk Türkü öldürmeleri üzerine, Türk Hükümeti 14 Şubatta B.M. deki Türk delegesi Vahap Aşıroğlu aracılığı ile Güvenlik Konseyi'nin dikkatini çekti. Durumdan haberdar edilen İngiltere de bir çözüm yolu bulmak amacı ile Güvenlik Konseyini 15 Şubatta olağanüstü toplantıya çağırdı. Bu çağrı üzerine toplanan Güvenlik Konseyinde, Sovyetler Birliği yine Makarios'un tarafını tutmuş ve daha başlangıçta, ilk olarak Türk delegesinin konuşmasına engel olmaya çalışmıştır. Ancak, Sovyet Delegesi bunda başarı gösterememiş ve daha sonra yaptığı konuşmalarında Türkiye'yi suçlamıştır. Sovyet Delegesi Fedorenko, Kıbrıs konusunu görüşmek üzere toplanan Güvenlik konseyinin 19 Şubat 1964 tarihinde yaptığı toplantısında ilk sözü alarak, Kıbrıs'da endişe verici durumun NATO'nun bazı devletleri tarafından, özellikle Türkiye ve İngiltere tarafından meydana getirildiği ve bu hareketlerin bağımsız bir B.M. devletinin hükümranlık haklarını bozduğunu belirterek konuşmasına şöyle devam etmiştir :

«.....Meydana gelen gerginliğin asıl nedenleri, uzun süreden beri dışarıdan beslenmekte olan Kıbrıs'daki iki toplum arasındaki anlaşmazlığın belli bazı Kuvvetlerin Kıbrıs Cumhuriyetinin iç sorunlarına açıkça karışmaları için bir neden olarak kullanmalarında toplanmaktadır. Bunlar, Kıbrıs halkına ve hükümetine kendilerine, yani NATO devletlerine uygun bir çözümü yalnız Kıbrıslıları ilgilendiren bir sorunda zorla kabul ettirmek istemektedirler.

Son haftalarda dünya, bu kuvvetlerin, Kıbrıs'ın iç sorunlarına doğrudan bir karışma teşkil eden ve Kıbrıs Cumhuriyetinin haklı

(20) Cumhuriyet Gazetesi, 9 Şubat, 1964.

kırgınlık ve kızgınlığı ile reddedilen yeni girişmelerine tanık olmuştur. Küçük bir devletin bu haklı kırgınlığı ve kızgınlığı tümü ile anlaşılmaktadır. Çünkü, yalnız ve yalnız Kıbrıs halkı kendi sorunlarını çözmek hakkına sahiptir. Kıbrıs hükümetinin her zaman belirttiği gibi, Kıbrıs halkının karşılaştığı sorunları ulusal yararlarına en uygun bir biçimde çözümlenmeğe gücünün yettiği hususunda hiç kuşku olamaz. Gerçek şudur ki Kıbrıs'ın iç sorunlarına dışdan bir karışma olmasaydı ve bazı kuvvetlerin çalışmaları Kıbrıs'ın hürriyet, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığına tehditler yaratmasaydı, Güvenlik Konseyinin bugün önünde olan bu sorun ortaya çıkmış olmayacaktı.»²¹

Fedorenko, daha sonra Kıbrıs Cumhuriyetini kuran Londra ve Züriç antlaşmalarının Kıbrıs'ın bilgisi olmadan, zorla kabul ettirilerek meydana getirildiğini, bundan amaçında, ileride NATO devletlerince sürekli olarak Kıbrıs'ın içişlerine karışmak olduğu ve NATO'nun bir üssü yapılmak istendiğini ileri sürerek, konuşmasına şöyle devam etmiştir :

«.....Kıbrıs'a yabancı asker gönderilmesi hususundaki bütün bu çeşitli plânların yalnız bir amacı olduğu herkesce bilinen bir gerçektir. Bu da, askerî bloklara bağlanmama siyasetini güden Kıbrıs Cumhuriyetinin NATO kuvvetleri tarafından De facto işgali ve B.M. üyesi olan bir küçük ülkenin NATO'nun defacto askeri kontrolü altına sokulmasıdır.

.....Sovyetler Birliği, hükümetleri ve başkan Makarios'un liderliği altında, bağımsızlık ve hükümranlıklarını korumak için kahramanca savaşan Kıbrıs'ın hürriyet aşkı halkına karşı en içten sempatilerini duyar....

Güvenlik Konseyi, Kıbrıs'da ve Doğu Akdenizde barışın devamını sağlamalıdır. Ancak, dış karışmalar sona erdirilmedikçe, Kıbrıs'da barış korunamaz. Kıbrıs halkının son zamanlarda trajik bir şekilde aksayan yaşayışlarına yeni baştan başlama şansı verilmelidir. Dış kuvvetler sistemli olarak kin ve bozgunculuk aşıyorsa, hiçbir halk ahenk ve barış içinde yaşayamaz ve bu en sonunda çatışma ve kan akıtılmaya gider. İşte bu, Kıbrıs'da dışdan yapılan karışmalar sonucu olarak ortaya çıkan şeyin ta kendisidir...».²²

Sovyet Delegatesinin Güvenlik Konseyinde yapmış olduğu bu konuşma, Sovyetlerin Kıbrıs Konusunda neler düşündüğünü açıkca

(21) U.N. Security Council Records, op. cit. sh. 3

(22) Ibid, sh. 7-8

ortaya koymaktadır. Sovyetler Birliği başlangıçtan beri Kıbrıs'ı bir NATO üssü olarak ele almakta ve Batılıların bütün hareketlerini bu açıdan değerlendirmektedir. Aynı şekilde, «bağımsızlık» konusunda ise, Londra ve Zürih anlaşmalarını, bağımsızlığın bir garantisi olarak değil de, onu bozucu belgeler olarak görmektedir. Konuşmada aynı zamanda gözdağı veren bir durum vardır ki, bu husus şimdiye kadar Sovyetlerin açık olarak ilk kez dokundukları bir husustur.

Sovyet Delegatesinin B.M. de yaptığı bu konuşma, özellikle Amerika Birleşik Devletler'i üzerinde etkisini göstermiş ve Başkan Johnson Khrushchev'e şu çağrıda bulunmuştur :

«....Hepimiz dış kışkırtmaları körüklemekten kaçınmak yolunda çaba göstermeliyiz. Hükümetimin bu görüşünü Sovyet Hükümetinin de paylaştığını ümit ederim».²³

Güvenlik Konseyinde yapılan görüşmeler sonucu 4 Mart 1964 tarihinde üye beş devletin (Bolivya, Brezilya, Fildişi Sahili, Fas ve Norveç) sunduğu tasarı kabul edildi. Karar tasarısı kabul edilmeden önce yapılan görüşmelerde Sovyet temsilcisi Fedorenko söz almış ve :

«..... Üzerinde önemle durmak gerekir ki, yalnız Kıbrıs halkı kendi içişlerini düzenlemeğe yetkilidir. Ve hiç şüphe yokki daha önce Kıbrıs Hükümetinin defalarca söylemiş olduğu gibi, kendi iç işlerini kendi ulusal çıkarlarına göre çözümlenmeye yetkilidirler.

Bundan ötürüdür ki Sovyetler Birliği prensip olarak, B.M. kuvveti de olsa, Kıbrıs'a yabancı asker göndermeye karşıdır.»

Daha sonra Fedorenko bu karar tasarısını, hiç olmazsa Kıbrıs'a girişilen haksız saldırıları önlemeye yardımcı olacağından ötürü kabul edeceğini, ancak bütünü üzerinden değil de, madde madde oylanmasını istemiştir.

Tasarının madde madde görüşülmesi sırasında Sovyet Delegatesi Fedorenko, kuvvetin süresi ve malî yönleri ile ilgili olarak şu konuşmayı yapmıştır :

«.....Kıbrıs hükümetinin, bazı eksikliklerine rağmen, faydalı olarak bulmaları gerçeğini dikkate almaktayız. Ayrıca, kararda Kıbrıs'a gönderilecek B.M. Kuvvetlerinin Kıbrıs'da kalma sürelerini üç ay olarak sınırlandırıldığını —ki bu, katı, sınırlı bir süredir— ve

kuvvete asker vermeyen B.M. üyelerine mali külfet yüklenemeyeceğini nazarı dikkate almaktayız. Bu şartlar altında ve Kıbrıs Hükümetinin arzusunu karşılamak için, bu kararın aleyhinde değil, lehinde oy vermeye hazırız. Bununla beraber, üzerinde önemle durmak istiyoruz ki, bu konuda Güvenlik Konseyinin yeni bir kararı olmadıkça Kıbrıs'daki B.M. kuvvetlerinin üç aydan fazla kalması için bu karar genişletilemez. Sovyet Hükümeti, eğer bu kuvvet Kıbrıs Cumhuriyetinin güvenliğini kuvvetlendirme ve toprak bütünlüğünü koruma amacından ayrılıp başka amaçlar için kullanılırsa, üç aylık süre sona ermeden dahi, kararın yeniden gözden geçirilmesi için toplantı yapılmasını Güvenlik Konseyinden isteme hakkını saklı tutar.»²⁴

İlgili devletlerin konuşmalarından sonra kararın oylamasına geçildi. Sovyetler Birliği'nin daha önce yapmış olduğu teklifleri uyarınca, tasarı önce, paragraf paragraf oylandı ve tasarının bu tür oylanmasında Sovyetler Birliği 4. Paragrafda çekimser kaldı. Tasarının bütünü ile oylanmasında ise lehde oy verdi.

4 Mart 1964 tarihinde Güvenlik Konseyinde Kıbrıs ile ilgili olarak, oy birliği ile kabul edilen karar metni şöyle idi :

«Güvenlik Konseyi,

Kıbrıs ile ilgili şu andaki durumun Uluslararası barış ve güvenliği tehdit edebilecek nitelikde olduğunu ve barışı korumak ve sürekli bir çözüm şeklini araştırmak için süratli, sürekli tedbirler alınmadığı takdirde, durumun daha kötüleşebileceğine değinerek, 16 Ağustos 1960 tarihinde Lefkoşe'de imzalanmış olan anlaşmalarla ilgili olarak tarafların kabul ettikleri durumları dikkate alarak,

B.M. Yasasının ilgili hükümlerini ve aşağıda metni verilen 2. maddenin 4. fıkrasını hatırla tutarak, Örgütün tüm üyeleri Uluslararası ilişkilerde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasî bağımsızlığına karşı, gerekse B.M. amaçlarıyla bağdaşmayacak herhangi bir surette tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.

1. B.M. Yasası çerçevesindeki yükümlülükleri ile bağdaşır biçimde egemen Kıbrıs Cumhuriyetinde durumu kötüleştirilecek veya Uluslararası barışı tehlikeye koyabilecek her türlü hareketten veya tehditten sakınmalarını tüm üye ülkelerden ister.

(24) U.N. Security Council of Records, op. cit. 1102 nd meeting, 19 th. year 4 March 1964, sh. 2-3

2. Kanun ve düzenin korunma ve tekrar kurulmasından sorumlu ve yetkili bulunan Kıbrıs Hükümetinin, Kıbrıs'da zor hareketlerini ve kan akımını durdurmak için gerekli bütün sürekli tedbirleri almasını ister.

3. Kıbrıs Toplumlarını ve onların önderlerini en çok sabır ile hareket etmeğe çağırır.

4. Kıbrıs Hükümetinin kabulü ile Kıbrıs'da bir B.M. Barış Kuvvetinin meydana gelmesini salık verir. Kuvvetin kuruluş şekli ve sayısı Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık Hükümetleri ile danışma sonucu, Genel Sekreter tarafından saptanacaktır. Kuvvet Kumandanı Genel Sekreter tarafından atanacak ve kendisine rapor verecektir. Genel Sekreter, Kuvveti veren hükümetlere tam bilgi verecek ve kuvvetin işleyişi hakkında Güvenlik Konseyine zaman zaman rapor sunacaktır.

5. Uluslararası barış ve güvenliğin korunması yararına olarak, kuvvetin görevinin, çarpışmaların yeniden başlamasına engel olmak için elden gelen çabayı harcamak ve gerektikçe, kanun ve düzenin korunması ve yeniden kurulması ve normal koşullara dönülmesine yardım etmek, olmasını salık verir.

6. Kuvvetin üç aylık bir süre için bulundurulmasını ve bununla ilgili tüm harcamaların, kıtaları veren hükümetler ve Kıbrıs Hükümeti tarafından, üzerinde anlaştıkları bir yöntemle, karşılanmasını salık verir. Genel Sekreter bu amaç ile, gönüllü olarak verilecek olan bağışları da kabul edebilir.

7. Ayrıca, Genel Sekreterin, Kıbrıs Hükümeti ve Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık Hükümetleri ile anlaşarak, toplumların ve yukarıda adı geçen dört hükümetin temsilcileri ile, Kıbrıs Halkının bir bütün olarak esenliğini ve uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını gözönünde tutarak, Kıbrıs'ın karşılaştığı sorunu, B.M. Yasasına uygun olarak barışçı bir çözüm şekline ve üzerinde anlaşmaya varılacak bir duruma ulaştırmak amacı ile, elden gelen çabalarını harcayacak bir arabulucuyu atamasını salık verir. Arabulucu, çalışmalarının sonucu hakkında zaman zaman Genel Sekreter rapor verecektir.

8. Arabulucu ve yönetimindeki memurların, maaş ve masraflarını, B.M. bütçesinin uygun görülecek kısmından sağlanmasını Genel Sekreter ister.»²⁵

(25) Keasing's Contemporary Archives, 1964-63, sh. 20119.

Karar metninden açıkca anlaşıldığı üzere, Kıbrıs'da barış ve düzeni yeniden kurmak üzere, Adaya Uluslararası bir barış kuvveti gönderilmesi kabul ediliyordu.

Kıbrıs sorununun Güvenlik Konseyinde görüşülmesi sırasında Makarios, Garanti Antlaşmalarının Güvenlik Konseyince değiştirilmesini istedi. Ancak, bu isteğinde başarı kazanamayarak, yalnız Sovyetler Birliği'nin desteğini kazanmakla kaldı. Sovyetler Birliği'nin Makarios'un bu isteğini desteklemelerinin görünür nedeni, Türkiye ve İngiltere'ye karışma hakkı veren bu antlaşmaların kaldırılmasını istemesi ise de, asıl gerçek nedenin Güvenlik Konseyi'nin «antlaşmaları değiştirme» yetkisinin bu sorunda kabul edilmesi idi. Çünkü, böyle bir yetki tanındığı takdirde, daha sonra B.M. e getirilme olasılığı olan, örneğin 1903 Amerikan-Panama ve Amerika-Küba Guantanamo Deniz Üssü anlaşmaları gibi Sovyetler Birliğinin başlangıçtan beri karşı olduğu anlaşmaların kaldırılması veya değiştirilmesi olanağı yaratılmış olacaktı.²⁶

Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli kararını izleyen günlerde, Kıbrıs Rum Topluluğu, B.M. Barış Kuvvetleri gelmeden önce kesin bir sonuç alma amacı ile yeniden Kıbrıslı Türklere saldırıya geçdiler. Bu saldırı sonucu, Ada'da durumun yeniden kötüleşmesi üzerine, Güvenlik Konseyi 13 Mart 1964 tarihinde yeniden toplandı. Konsey toplantısında söz alan Sovyet Delegeşi Fedorenko, Türkiye'yi ve Batılı Devletleri suçlayan konuşmasında şöyle demiştir :

«.....Türkiye, B.M. in uluslararası barış ve güvenliğinin korunmasının başlıca organı olan Güvenlik Konseyine açıkca meydan okumaktadır. Türkiye, B.M. prensiplerini dikkate almamaya karar vermiştir. Batı ülkelerinin saldırgan blokunun desteği olmasa idi, Türkiye'nin bu kadar kışkırtıcı şekilde hareket etmeyeceği açıktır....»

Fedorenko, konuşmasında durumun iyileştirilmesi için alınması gereken tedbirler konusunda ise şu teklifi ileri sürmüştür :

«.....Konsey, B.M. yasasının 25. maddesindeki 'B.M. in bütün üyeleri Güvenlik Konseyinin bütün kararlarını kabul eder ve yürütür' sözlerine dikkati çekmekle yetkilidir. Sovyet delegasyonunun daha önce de söylemiş olduğu gibi, Kıbrıs'da meydana gelen olaylar ve Kıbrıs'a karşı girişilen saldırı hareketleri, yalnız genç hükümler devleti ilgilendirmekle kalmamaktadır. Bu durum, uluslararası

(26) Cumhuriyet Gazetesi, 9 Mart, 1964.

sı ilişkilerde ve barış sever bütün halkların ilişkilerinde önemli bir prensip meselesidir...».²⁷

Sovyet Delegatesinin bu konuşmasından açıkça anlaşılacağı üzere, Sovyetler Birliği Kıbrıs'da meydana gelen olayların tek sorumlusu olarak Türkiye'yi görmekte ve yapılan insanlık dışı hareketleri ve katliamı Türkiye'ye yüklemektedir. Hatta, daha da ileri giderek Türkiye'yi B.M. prensiplerini çiğnemekle, onun ödevlerini yerine getirmemekle suçlamaktadır. Burada Sovyetlerin değindikleri karar 4 mart Güvenlik Konseyi kararıdır.

5. SOVYETLER'İN TÜRKİYE'YE YAKLAŞMA ÇABALARI

Makarios'un tek taraflı olarak Londra ve Zürich anlaşmalarını fesh etmeye ve cumhurbaşkanı yardımcısı olan Fazıl Küçük'ün yerine kukla bir yardımcı atamaya kalkışması, ayrıca EOKA örgütünün Türk toplumuna karşı yeniden saldırıya geçmesi ile Kıbrıs'da durum yeniden kötüleşmeye başlamıştır. Bunun üzerine, Türk Hükümeti Makarios Hükümetine bir ültimat vermiş ve ültimatında, fesih için Makarios'un ileri sürdüğü nedenlerden biri olan Kıbrıs'daki Türk Alayının kampından dışarı çıktığı ve geri dönmeyişi ile anlaşmaların zaten bozulmuş olduğu gerekçesi reddediliyor ve «...Haklarımızın kullanılmasına engel olacak her türlü hareket ve tecavüze karşı gereken tedbirlerin alınacağı..» belirtiliyordu.²⁸

Türk Hükümetinin Makarios'a verdiği bu ültimat, Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs sorununda aktif rol olmasına neden olmuştur. Ültimatın verilmesinden hemen sonra, Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyük Elçisi Nikita Rijov, Türk Hükümetine Kıbrıs işi ile ilgili olarak gizli bir nota vermiştir. Verilen notada, Türkiye'den Kıbrıs Sorununu barışçı yollarla çözümlemesi ve dünya barışına hizmet etmesi istenmekte ve Türkiye ile Rusya arasındaki politikanın Lenin ve Atatürk zamanındaki ilişkiler açısından gözden geçirilmesi dileğinde bulunulmakta idi.²⁹

Aynı tarihlerde Sovyetler Birliği tarafından Makarios'a da bir özel mesaj verildi. Khrushchev tarafından verilen mesajda, Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması demek olan ENOSIS hareketine Sovyetler Birliği'nin kesinlikle karşı olduğu bildirilmekte ve en iyi çözüm yolu olarak self determinasyon gösterilmekte idi. Çözüm yollarından

(27) The Current Digest, op. cit., 1103 th. meeting, 13 March, 1964, sh. 19

(28) Cumhuriyet Gazetesi, 8 Nisan, 1964.

(29) Cumhuriyet Gazetesi, 12 Nisan 1964.

biri olarak ileri sürülen Taksime de karşı olunan mesajda, Kıbrıs'a dışarıdan gelecek bir saldırıya karşı Sovyetler Birliği'nin garantisinin sürdürülmesi için Kıbrıs Cumhuriyetinin tarafsızlık politikasından ayrılmaması gerektiği belirtilmekte idi.³⁰

Mesajın niteliği incelenecek olursa, Sovyet tutumunun «tarafsızlık» olduğu görülmektedir. Gerek Rum tezi olan ENOSIS ve gerekse Türk tezi olan Taksim, çözüm yolu olarak kabul edilmesi halinde, bunların her ikisinin de Sovyetler Birliği tarafından kabul edilemeyeceği açık olarak belirtilmekte idi. Sovyet yardımının sürdürülmesi için ileri sürülen koşul, tarafsızlık ilkesinin benimsenmesi idi ki bu tutum, şimdiye dek sürdürülen Sovyet Dış Politikasının en belirgin özelliğidir, denilebilir.

Sovyet özel mesajının Kıbrıs Cumhurbaşkanı'na verilmesi ise iki nedene bağlanabilir : Birincisi, Makarios'un son günlerde Yunanistan'ı pek sık ziyaret edişi ile gerek Kıbrıs Rum yöneticilerinin ve gerekse Yunan ileri gelenlerinin ENOSIS sloganını sık sık belirtmeleridir. Diğer neden ise, Makarios'un Kıbrıslı Türklere karşı yeniden giriştiği saldırı karşısında Türk tutumunun sertleşmesi ve sonucunda Makarios'a verilen ultiimat olarak gösterilebilir.

Sovyetler Birliği, Kıbrıs sorununu çözümlenmek üzere Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından Finli diplomat Tuomioja'nın atanmasını da olumlu karşılamıştır. Bu konuda, Helsinki'yi ziyaret etmekte olan Sovyet Dışişleri Bakanı Gromyko şunları söylemiştir :

«...Sovyetler Birliği, prensip olarak Kıbrıs'ın içişlerine herhangi bir cinsden Karışmaya karşıdır. Şimdiki anlaşmazlık, bir iç politika sorunu halindedir. Kıbrıslılara dışdan herhangi bir karışma olmaksızın, bunun bir çözüm şekline bağlanmasına izin verilmelidir».³¹

Burada dikkati çeken husus, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye karışma hakkı veren Garanti anlaşmasını bilmezlikten gelmesidir. Ayrıca, Kıbrıs'da Rumların Türklere karşı giriştikleri hareketi de bir iç olay olarak tanımaya devam etmeleridir.

Kıbrıs sorununun, 4 Mart 1964 tarihli Güvenlik Konseyi kararına rağmen çözümlenemeyişi, bu soruna çözüm yolunu başka örgütlerde aramaya yöneltmiştir. Özellikle, Garanti Anlaşması tarafların-

(30) Cumhuriyet Gazetesi, 13 Nisan 1964.

(31) Cumhuriyet Gazetesi, 27 Mart, 1964.

dan olan Türkiye ve Yunanistan'ın NATO örgütünün üyeleri olmaları bu çözüm yolunun NATO'da bulunabileceği kanısını uyandırmıştır. Özellikle, Türkiye'nin isteği ile sorunun NATO'da görüşülmeye başlanması Sovyetler Birliği'nin tepkisi ile karşılaşmıştır. Bu konuda Sovyet Basını şiddetli saldırılarda bulunan yayınlar yapmışlardır. Konu ile ilgili olarak Pravda gazetesinde çıkan bir yazıda şöyle deniliyordu :

«...Makarios normal hayatın ve düzenin sağlanması için çaba harcamakta, buna karşılık çabalar Emperyalist çevrelerin kışkırtmaları ile baltalanmaktadır.»

Ayrıca, basında çıkan yazılarda Kıbrıslı Türkler için «Tedhişçi» ve «asi» terimleri kullanılmaktaydı.³² Yine bu sıralarda, Nikita Khrushchev, İzvestia gazetesi muhabirinin Kıbrıs'daki durum hakkında sorduğu soruyu şu şekilde cevaplıyordu :

«Kıbrıs Adasındaki silâhli çatışmalar, bütün Sovyet Halkının derin üzüntü ve acısını uyandıran kanlı olaylara ve can kaybına neden olmaktadır. Gene, Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığının düşmanları, onun barış içinde yaşamasına engel olmaktadırlar. Biz, Sovyet Halkı, bağımsızlığı ve hükümlanlığı için savaşan Kıbrıs Cumhuriyetine sempati duymaktayız. Kıbrıs'ın iç sorunlarının çözümlenmesi konusunda herne şekilde olursa olsun, dış karışmaya Sovyet hükümeti kesin ve sürekli olarak karşı gelmektedir ve bu tutumuna devam edecektir. Sovyet halkı, Kıbrıs Adasında kan dökülmesine bir son verilmesini; Rum ve Türk toplumlarının tam bir ahenk içinde yaşamalarını arzulamaktadır. Sovyetlerin, Doğu Akdeniz, Yakın ve Orta Doğu siyasetleri, diğer bölgeler hakkındaki siyasetleri gibi sosyal sistemleri ne olursa olsun barış içinde bir arada yaşama prensibine dayanmaktadır.

«Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığının düşmanları, Kıbrıs'daki iki toplum arasına bilerek ikilik tohumları ekmektedirler. Biz, daima bir ulusun diğer bir ulusa karşı tutulmasının aleyhindeyiz. Ulusal ve ırkî düşmanlıktan biz daima yabancı kalmışızdır. Bunlar, bizim fikirlerimizle, bizim komünist inançlarımızla çelişme halindedir. Eğer kimse engel olmasa, kendi devletlerinin yönetimi hususunda Rum ve Türk toplumlarının bir anlaşmaya varmaya yetkili olmadıklarından kimsenin kuşkusu var mı? Mensup oldukları ulus veya toplum söz konusu olmaksızın, her ülkede işçi, çiftçi ve aydınlar aynı yararlar ile yaşarlar. Sovyet Hükümeti, Kıbrıs ada-

(32) Cumhuriyet Gazetesi, 17 Nisan, 1964.

sındaki, şu andaki çatışmanın başladığı günden beri bu tutumunu kesin olarak benimsemektedir.

«Uluslararası husumet kışkırtıldığında, herhangi bir Kıbrıslı vatandaşın Türk ve Rum dahil, kanının akması kimin yararınadır? Bu, Kıbrıs için kendi özel plânları olan üçüncü bir kuvvetin emperyalist ve reaksiyonerlerin yararınadır. Bunlar, NATO askerî bloğunun yararına aday silâhlı bir köprübaşı haline veya Akdenizin doğusunda demiratmış olan NATO'nun batırılamaz bir uçak gemisi haline getirmek istiyorlar.

«Kıbrıs Cumhuriyetinin içten dostları, Rum ve Türk bütün Kıbrıslıların memleketlerinin ulusal bağımsızlığının savunulmasında birleşmelerini ve reaksiyonerlerle emperyalistlerin kendi yararları için ulusal husumetleri körüklemelerini etkili bir şekilde hayal kırıklığına uğratmaları hususunda birleşmelerini arzu ederler. Kıbrıs'ın dostları, Türk ve Rum toplumları temsilcilerinin devlet organlarında işbirliği yapmak için çözüm yolu bulacaklarını ve dış etkiler altında kalmaksızın, tek hükümlan devletlerini kuvvetlendirmek için tüm çabalarını harcayacaklarına inanıyorlar.

«Ülkemizin, ulusal sorunların çözümlenmesindeki büyük ve yararlı tecrübesi, uluslar ve halklar arasında meydana gelecek bütün uyuşmazlıkların halklar arasındaki dostluk ve kardeşlik esasına göre çözümlenebileceği hususunda bir güvendir. Bu tip amaçlar için, silâh ve kuvvet kullanma uygun araç değildir. Uluslararasıdaki nazik ve girift sorunlar silâhların yardımı ile çözümlenemez. Kıbrıs'da kan akıtılması durdurulmalıdır. Gerek Türk ve gerekse Rumlara, ortak vatanları ve Kıbrıs'ın bağımsızlığı için çalışmalarına bir fırsat verilmelidir».³³

Khrushchev'in bu demeci diğerlerinden pek farklı olmamakla beraber oldukça ılımlı bir dil kullanılması ve Kıbrıs'daki iki topluma karşı tam ve tarafsız bir tavır takınılması nedeniyle, Batıda sürpriz yaratmıştır. Aynı şekilde demeç Türkiye'de de sürprizle karşılanmıştır. Şimdiye kadar Adadaki olayları meydana getiren Türkiye olarak gösterilirken, şimdi bu sorumluluk NATO müttefiklerine yüklenmekteydi. Ayrıca, Adada iki toplumun olduğu kapalı da olsa kabul ediliyordu.

Khrushchev'in böyle bir demeç vermesinin nedenleri üzerinde duracak olursak, en önemli etkinin İnönü'nün daha önce vermiş olduğu özel demeç olduğunu görürüz. Başbakan İsmet İnönü, Kıb-

(33) The Current Digest, op. cit., Vol. XVI. N. 18, sh. 26.

rıs sorunu ile ilgili olarak 16 Nisan 1964 tarihinde Time dergisine verdiği demeçde, yüzdeyüz haklı olduğu Kıbrıs davasında Türkiye'nin Batılı Müttefiklerinden ve özellikle A.B.D. den gereken desteği görmeyip, «Bekle-Gör» politikası ile karşılınca, gerek Hükümetin ve gerekse kamu oyunun hayal kırıklığına uğradığını belirtmiş ve «.....Müttefikler tutumlarını değiştirmezlerse Batı ittifakı yıkılabilir...» demişti.³⁴

İnönü'nün verdiği bu demeçden hemen sonra, Sovyet Hükümetinin Türk Hükümetine yüz milyon sterling tutarında bir yardım teklif etmesi, demecin Sovyetler Birliği'nde bıraktığı etkiyi gösterir. Daha sonra Khrushchev'in İzvestia'da yayınlanan demecinde de bunun açık etkisini görüyoruz.

5 Mayıs 1964 tarihinde TBMM. de Kıbrıs hakkında açılan genel görüşmede, başbakan İnönü sorun hakkında bilgi vermiş ve bu arada Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs tutumuna değinen şu konuşmayı yapmıştır :

«.....Sovyetler, Kıbrıs davasını daha ziyade bir NATO üssü olarak ele almakta ve bu günkü Kıbrıs istiklâlinin devamını bu bakımdan istemektedirler. Türkiye'nin dünya kamu oyuna teklif ettiği hal çaresi, bölgede barışı ve güvenliği en iyi koruyacak şekildedir. Bundan başka, milletler arası anlaşmaların tek taraflı fesholunmasını, hatta B.M. Güvenlik Konseyinin milletler arası anlaşmaları hükümden kaldırmasını Sovyetler'in kabul edeceklerini farzetmek için hiç bir emare şimdiye kadar görülmemiştir.

Karşılıklı saygı ve haklara riayet esasları içinde iyi komşuluk münasebetlerimizi geliştirmek bakımından Kıbrıs buhranı bir ölçü teşkil edebilir.

Biz, Sovyetler'in milletler arası anlaşmaların müzakeresiz yırtılmasından yana vaziyet alabileceklerine inanmıyoruz. Dinî taassup veya ırkçılıkla tahrik edilen bir cemaatin bir nev'i genocidé hareketine girişmesini meşru sayacaklarına ihtimal vermiyoruz».³⁵

İnönü'nün T.B.M. Meclisinde yaptığı bu konuşması da oldukça yumuşak olup, Khrushchev'in son tutumunun olumlu karşılandığını göstermektedir.

Özellikle, Sovyetler Birliği'nin ENOSİS'in kesinlikle karşılığında olması Türkiye'de iyi karşılanmıştır. Ancak, Khrushchev'in

(34) Cumhuriyet Gazetesi, 17 Nisan 1964.

(35) Ulus Gazetesi, 6 Mayıs, 1964.

verdiği bu demeci bir zemin yoklaması olarak kabul etmek gerekir. Çünkü, kısa bir süre sonra, Khrushchev Mısır'a yaptığı gezi sırasında Makarios'a destekleyici tarzda bir mesaj göndererek;

«Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını koruma yolundaki çabanızda size tam bir başarı temenni ederim» demiştir.³⁶

Burada Khrushchev'in deşindiği «Kıbrıs'ın toprak bütünlüğü» Sovyetlerce yeni ortaya atılan bir husus değildir. Ancak, Makarios'un «Genocidé» hareketlerini «Kıbrıs'ın bağımsızlığı» için yapılan hareketler olarak görmek, Türkiye'yi «müdahaleci» ve Kıbrıs Türklerini de «asi» durumuna sokmakta idi. Mısır gezisi sonunda yayınlanan ortak bildiride de Kıbrıs konusuna değinilmiş ve «...Emperyalist kuvvetlerin Kıbrıs'ın içişlerine karışmak için giriştikleri devamlı teşebbüsleri endişe ile karşıladıkları» belirtilmiştir.³⁷

Sovyet liderinin gerek Makarios'a gönderdiği mesaj ve gerekse Mısır lideri ile yayınladıkları bu ortak bildiri ilk bakışta, daha önce Türkiye'ye yapılan yaklaşma çabaları ile çelişir gibi görünürse de Mısır gibi bir ülkede bu sözlerin söylenmiş olması biraz olsun normal karşılanabilir. Çünkü, Mısır, tarafsız bir ülke olarak tanınmakla beraber, Sovyet Rusya'ya meyleder bir durumu vardır ve batılıların Doğu Akdeniz'de ve Orta Doğuda bulundurdukları üsleri şiddetle protesto etmektedir. Bundan ötürü, Kıbrıs'da bulunan İngiliz üslerinin de kaldırılmasını istemekde ve bu yönden Makarios'a yardım yapmaktadır. Hatta, Sovyet silâhlarının bir kısmının Adaya bu yolla geldiği bir gerçektir.³⁸

Haziran ayı başında, Kıbrıs'da durumun yeniden gerginleşmesi, Türk Hükümetini sert tedbirler almaya yöneltti. Makarios'un zorunlu askerlik kanununu uygulayışı ve dışarıdan silâh satın almaya başlaması, Türk Hükümetinin önce ihtarlarına, daha sonra da fiili hareketlerine neden oldu. Bu fiilî hareketlerden biri olan Kıbrıs'a asker çıkarma girişimleri, buhranla ilgili olan devletler kadar, Sovyetler Birliğini de ilgilendirmiştir. Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyük Elçisi Nikita Rijov, aynı tarihlerde Feridun Cemal Erkin ile görüşerek, Sovyetler'in Kıbrıs'da kan dökülmesini kesin olarak istemediklerini bir kere daha belirtti. Kıbrıs'da durumun daha da kötüleşmesi üzerine, Türk Hükümeti Kıbrıs'daki kendi ırkdaşlarını korumak amacı ile Kıbrıs'a çıkarma yapma girişi-

(36) Cumhuriyet Gazetesi, 9 Mayıs, 1964.

(37) Cumhuriyet Gazetesi, 26 Mayıs, 1964.

(38) Cumhuriyet Gazetesi, 28 Mayıs 1964.

minde bulundu. Ancak şimdiye kadar Türkiye'nin yaptığı çıkarma girişimlerine engel olan A.B.D. bu kez de işe karışarak bu hareketi önledi. Amerika'nın güttüğü bu politika ise, gerek Türk hükümeti üzerinde ve gerekse Türk kamu oyu üzerinde şiddetli tepkilere yol açtı. Türkiye'de aleyhine bir tutum olduğunu gören Başkan Johnson, yaptığı bu yanlış hareketi biraz olsun düzeltmek amacı ile Türk ve Yunan Başbakanlarını uzlaştırma ve Kıbrıs sorununu çözümlenmek için Washington'a davet etti. Başkan Johnson'un kişisel çabası ile giriştiği bu hareket ise Sovyetler Birliği'nin tepkisi ile karşılandı. Bu hareketi protesto amacı ile Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ile Fransa'ya verilen notalarda, Kıbrıs sorununa bulunacak çözüm yolunun ancak B.M. de ve Kıbrıs'a dışarıdan herhangi bir karışma olmadan, tam bağımsızlığı gözönüne alınarak olabileceği belirtilmekte idi.³⁹

22 Haziran - 24 Haziran 1964 tarihleri arasında Türk ve Yunan Başbakanlarının Washington'da yaptıkları görüşmelerden olumlu sonuç alamamaları, Batılı devletleri, Kıbrıs konusunda daha başka yollar aramaya yöneltti. Bu çözüm yollarından biri de «Cenevre Konferansı»nın toplanması oldu. Toplanan konferansa, A.B.D. nin temsilci olarak eski dışişleri bakanlarından Dean Acheson'u göndermeleri yine Sovyetler Birliği'nin tepkisi ile karşılaştı. Doğrudan taraf olmayan Amerika'nın Konferansa temsilci göndermesi, Sovyetler'in de temsilci gönderme isteğine neden oldu. Ancak, bu istek kabul olunmayarak konferans 10 Temmuz 1964 tarihinde toplandı.⁴⁰

Bu sıralarda yine Kıbrıs konusunda Khrushchev'in yaptığı konuşma ilgi çekicidir. Sovyet Başbakanı 8 Temmuz 1964 tarihinde Sovyet Askerî Akademisinde yapılan bir törende şu demeci vermiştir :

«Türk ve Rum toplumları arasındaki ulusal çelişmezliği alevlendirmek sureti ile Emperyalistler Kıbrıs'a yeni bir işgali empoze etmek amacını gütmektedirler. Emperyalistler, kendi maceraperest emelleri için kışkırtmaktadırlar. Türkiye ile komşuyuz ve onunla dostça geçinmek istiyoruz. Bu amaca ulaşmak için elimizden gele- nin en çoğunu yapıyoruz. Üzüntü ile belirtmek gerekirken, Türkiye'de Kıbrıs'lılara, herhangi bir hukukî bir dayanağı olmayan şartlar dikte etmek isteği ve Kıbrıs'ı askerî işgal ile korkutan kuvvetler vardır. Bu politika, bölgedeki durumu daha da karmaşık bir hale sok-

(39) Cumhuriyet Gazetesi, 4 Haziran, 1964.

(40) Deadline Data On World Affairs, 20 June, 1964, sh. 31

maktadır. Kuvvetli bir devlet, işgal için kolayca bir neden bulabilir. Ancak, küçük bile olsa bugün bir Devletin toprak bütünlüğünü bozmak, önemli sonuçlar doğurabilir. Böyle bir bozma tehlikeli reaksiyon zincirlerini kışkırtabilir. Türkiye bunu dikkate almalıdır.

Sovyetler Birliği Kıbrıs sorununun, Kıbrıs üzerinde yaşayan insanların dostluğuna dayanan bir çözümle halledilmesini hararetle karşılayacaktır. Kıbrıs'da yaşayan Türk ve Rum işçiler ve çiftçiler dış karışma ile korkutulmadıkları takdirde daima anlaşabilirler. Yalnız bununla da kalmayıp, kardeşçe yaşayıp, ortak yararları için çalışabilirler».⁴¹

Khrushchevin, demecinde ayrıca İngiliz ve diğer kuvvetlerin Adadan çekilmelerini de istemesi, Sovyetler Birliği'nin soruna halâ «üsler» yönünden bakmakta olduğunu ve Türkiye'nin Kıbrıs'daki olaylardan sorumlu olduğuna inandığını göstermektedir.

Kkrushchev'in bu demeci Makarios tarafından çok olumlu karşılanmıştır. Bu demeç dolayısıyla Tass ajansına verdiği demeçde Makarios, Khrushchev'in demecinin hiçbir hukukî esasa dayanmaksızın, isteklerini Kıbrıs halkına zorla kabul ettirmek isteyen kuvvetlere önemli bir uyarı olduğunu söylemiş ve devamla,

«...Khrushchev'in demeci, Kıbrıs sorununu zorla kabul ettirmek isteyenlerin karşısına kuvvetli bir engel olarak çıktı» demiştir.⁴²

Makarios'un verdiği bu demeç, Kıbrıs'daki komünistler tarafından çok iyi karşılanmış ve AKEL Partisi Genel Sekreteri Papayuvan;

«...Makarios'un NATO'ya üs verilmemesi hakkındaki demecini halk hararetle desteklemektedir. Ulusal özgürlük savaşmaları ile *üsler biraraya gelmeyen hususlardır. Tehditlere boyun eğmeyeceğiz.*» diyerek Makarios'un hareketlerinin bütün Kıbrıs halkı tarafından kabul edildiği etkisini bırakmak istemiştir.⁴³

Bu kısımda incelemeye çalıştığımız «Sovyetlerin Türkiye'ye yaklaşma çabaları», özet olarak, A.B.D. nin Kıbrıs tutumuna, daha açıkcası Türkiye'ye karşı takındıkları politikaya bağlı olarak değişmiştir.

(41) U.N. Security Council of Records, op. cit. 1142 nd. meeting, 8 Aug. 1964, sh. 11.

(42) Cumhuriyet Gazetesi, 31 Temmuz, 1964.

(43) Cumhuriyet Gazetesi, Ibid.

6. AĞUSTOS AYI OLAYLARI :

Ağustos ayında, Kıbrıs buhranı yeni gelişmelere sahne oldu. Ağustos ayı başında Makarios'un Rum kuvvetlerinin Erenköy-Kokina bölgesindeki 15.000 Türkü yok etmek için giriştikleri hareketler tehlikeli bir durum alınca, Türk Hükümeti 8-9 Ağustos tarihlerinde kendi ırkdaşlarını korumak amacı ile havadan Rum bölgelerini bombalamak zorunda kaldı. Türk Hükümetinin yaptığı bu hareket, bütün devletlerce olduğu gibi Sovyetler Birliği tarafından da tepki ile karşılandı. Şimdiye kadar yaptığı bütün girişimleri Batılılarca ve özellikle A.B.D. tarafından durdurulan Türkiye'den böyle bir hareket ummayan ve bu hareketten şaşkına dönen Makarios, bombalama hareketinden hemen sonra Sovyetler Birliğinden yardım istedi. Durumun önemini, Türk Hükümetinin kesin kararlı olduğunu anlayan Sovyet Lideri, Türk hükümetine bu harekâtın durdurulmasını sağlamak üzere, 9 ağustos tarihinde bir nota verdi. Notada Türk Hükümeti tarafından yapılan askerî harekâta değinildikten sonra, şöyle devam edilmekte idi :

«.....Sovyet Hükümeti, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Kıbrıs Cumhuriyetine karşı giriştiği askerî harekâtı durdurmaya davet eder. Milletlerarası münasebetlerde mudil meselelerin halledilmesi bakımından silâh kullanılması uygun bir vasıta değildir. Ulusun menfaatine uygun olmayan hâl şeklini silâh kuvveti ile kabul ettirmek teşebbüsleri, durumu daha da gerginleştirir ve harp tehdidini arttırır.... Kıbrıs halklarına, Türklere olduğu gibi Kıbrıslı Rumlara da kendi memleketleri ile ilgili bütün meseleleri dış tesir olmaksızın kendilerinin halletmeleri imkânı verilmelidir. Kendî dahilî meselelerini sulh yolu ile halletme çarelerini sukûnet içinde araştırmaları için Kıbrıslılara imkân bahşedilmelidir».⁴⁴

Görüüleceği üzere, Khrushchev, verdiği bu yumuşak tonlu nota ile Türkiye'ye askerî müdahalede bulunmamasını ve sorunu, barışçı yollarla çözümlemesini öğütüyordu. Notada dikkati çeken husus, Sovyetler'in herhangi bir «müdahale» niyetinden bahsedilmemesi ve Türkiye'nin yaptığı hareket için «Saldırı» yerine «askerî Harekât» terimi kullanılmasıdır. Şimdiye, kadar olan olaylardan sorumlu tutulan Türkiye'nin böyle sert bir hareketinin Sovyetlerde fazla tepki görmemesi, Sovyetler'in Kıbrıs politikasının biraz olsun değişmiş olduğunu göstermektedir. Ayrıca, bu arada ilk kez Sovyetlerin Lefkoşe Büyük elçisi Yermoşin'in Türk kısmına geçerek,

(44) Dışişleri Belleteni, op. cit., sayı : 2, Ekim 1964, sh. 31.

Türk cemaat lideri Dr. Fazıl Küçük'ü ziyareti de, Sovyetlerin hafif de olsa Türk tarafına meylettikleri hissini vermektedir. Yapılan bu ziyaret sırasında, Dr. Küçük tarafından Büyük Elçiye Türk tezi anlatılmış ve Rumların giriştikleri ekonomik abluka hakkında bilgi verilmiştir.⁴⁵

Resmî olarak Türkiye'nin bombalama hareketi bu şekilde karşılanırken Moskova basını aynı hareketi, «Korsanlık» ve «tecavüz» olarak adlandırıyor ve o sıralarda Amerika'nın Kuzey Vietnam'ı bombalaması ile ilgi kuruyordu. Bunlardan Tass Ajansı açıkça Makarios'u tutmakta ve «...Türklerin korsanlığı, Akdeniz'de barışı tehlikeye sokmaktadır» demektedir. Komünist Partisi organı olan Pravda gazetesi ise :

«.....Akdeniz'de meydana gelen gerginliğin sorumluluğu, Kıbrıs Cumhuriyetine karşı Türk saldırılarını destekleyen NATO Devletlerine aittir. Kıbrıs sorununda Sovyet Hükümetinin takındığı tavır, barışı koruma yolundaki çalışmalarının açık bir örneğidir....» şeklinde yayınlar yapmakta idi.⁴⁶

Aynı konu ile ilgili olarak Moskova Radyosunda yayınlanan bir bildiride ise oldukça yumuşak bir dil kullanılmakta idi. Moskova basınının Türkiye ve NATO'ya şiddetle çatmalarına karşılık, radyo ile yayınlanan bildiride, tarafsız bir durum takınılarak, Sovyetler Birliği'nin dış karışmalara karşı olduğu bildirilmekte idi.

Khrushchev, Türkiye ile birlikte olaylarla ilgili olarak aynı gün Makarios'a da bir Nota vermişti. Daha çok Makarios'un yardım çağrısına cevap olarak verilen bu notada Khrushchev, Türkiye başbakanına yapılan çağrıda, Türk Hükümetinin Kıbrıs Cumhuriyetine karşı giriştiği askerî harekâtı durdurması istendiği belirtilerek şöyle devam edilmekte idi.

«.....Sovyet Hükümeti, bundan önce belirtmiş olduğu gibi, Kıbrıs sorununun, çok iyi bilinen Güvenlik Konseyi kararlarının ruhuna uygun olarak ve Kıbrıs Cumhuriyetinin hükümranlık haklarına saygı esasına dayanarak ve Kıbrıs'dan bütün yabancı askerlerin çekilmesi ile çözümlenebileceğini belirtir. Ancak bu şekilde Adada yükselmiş bulunan tansiyon düşürülebilir ve Kıbrıslı Rum ve Türklere ortak ülkeleri Kıbrıs Cumhuriyetinin rehafı için, barış içinde çalışma olanağı verilir.»⁴⁷

(45) Milliyet Gazetesi, 11 Ağustos 1964.

(46) Cumhuriyet Gazetesi, 16 Ağustos 1964.

(47) The Current Digest, op. cit., Vol XVI., No. 32, sh. 17-26.

Görülebileceği gibi, Khrushchev'in bu notada da tutumunda bir değişiklik olduğu kanısı uyandırılmakta ve Makarios'un askerî yardım isteğine değinilmemekte idi. Daha açıkcası, Khrushchev'in bu son olaylarda daha sakıntılı davrandığı görülmektedir. Öyleki, Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir çıkarma karşısında dahi ses çıkarmayacağı kanısı bile doğmuştur. Sovyetler'in bu şekilde tutumlarının nedenlerini birkaç noktada toplayabiliriz :

- a. Daha önce başlamış olan Cenevre görüşmelerinin bir anlaşma ortamı bulma çabaları,
- b. Türk karışmasının ilk anda buhranı sona erdirecek nitelikte görünmesi,
- c. Makarios'un son zamanlarda ENOSİS fikrine çok sıkı sarılması,
- d. Türkiye'nin son zamanlarda Batılı Müttefiklerinin tutumlarından pek memnun olmayışı.⁴⁸

Khrushchev'in olaylardaki tutumunun sert olmayışının en önemli nedenini belki de bu son madde meydana getirmiştir denilebilir. Çünkü, Sovyetlerin böyle bir zamanda gösterecekleri sert bir hareket, Türkiye'yi tekrar Amerika'nın kucağına atar, hiç olmasa tekrar yaklaştırırdı. Ayrıca, Makarios'un kışkırtıcı hareketleri, Türkiye'nin askerî harekâtı sonucunu doğuracak ve bu durumda ise, taraflar silâhlı bir çatışmaya girişeceklerdi. Bu ise, Rusyayı zor durumda bırakacak; Kıbrıs sorununun Sovyetler'in istemediği bir biçimde gelişmesine yol açacaktı. İşte bu nedenlerden ötürü, Khrushchev'in ağustos olaylarına karşı tepkisi mümkün olduğu kadar tarafsız kalmaya çalışmasıyla kendini göstermiştir.

Khrushchev'in Türk Hükümetine verdiği 9 Ağustos tarihli nota, genel olarak Türkiye'de iyi karşılanmıştır. Çünkü, Moskova'nın şimdiye kadar olan Kıbrıs Tutumu ile pek bağdaşmıyordu. İnönü, 12 ağustos tarihinde bu notaya cevap vererek, önce Kıbrıs'daki durumu, Türk uçaklarının harekâtının nedenlerini anlatmış ve şöyle devam etmiştir :

«.....Mesajınızda milletlerarası ihtilâfların halli için silâh ve zor kullanılmaması gerektiğini ifade buyuruyorsunuz. Bu görüşünüzü Türk hükümeti tamamıyla ve samimiyetle paylaşmaktadır. Nitekim, ihtilâfın başlangıcından beri geçen sekiz ay zarfında Tür-

(48) ARMAOĞLU, «Kıbrıs'a Sovyet Yardımı», Cumhuriyet Gaz. 26 Ağus. 1964.

kiye, Kıbrıs ihtilâfını, hukuk prensipleri çerçevesi içinde ve müzakere suretiyle halli zaruretine olan inancının muhafaza etmektedir..... S.S.C.B. Hükümetinin Kıbrıslı Rum liderlerin zor kullanarak zulûm yapmak ve milletlerarası hukuku çiğnemek suretiyle Kıbrıs ihtilâfını kendi arzularına göre halledebilmek için kullandıkları usulleri tasvip etmediğine inanıyoruz..... Türkiye'nin daha fazla kan dökülmesini önlemek üzere, milletlerarası hukuka dayanarak girişmek zorunda kaldığı mahdut ölçüde bir meşru müdafaa hareketini bir 'askerî harekât' olarak adlandırmanız Türk Milletinin üzüntüsüne sebep olmuştur.....» denmekte ve Türkiye'nin Dünya barışını korumak sorumluluğunu bildiğini, ancak bunun Kıbrıslı Rum liderler tarafından bilinmediği söylenerek; onlar üzerinde Khrushchev'in nüfusunun kullanılması istenmekteydi.⁴⁹

Cevap olarak verilen notada dikkati çeken en önemli husus, notanın ılımlı bir dille yazılması ve «Türk Milletinin üzüntüsü» gibi hafif kelimelerle sitem edilmesine dikkat edilmesidir.

Khrushchev aynı tarihte B.M. Genel Sekreteri Uthant'a olaylarla ilgili olarak bir mesaj gönderdi. Mesajda, B.M. rin olasılığı olan herşeyi yaparak Adada kan dökülmesinin önüne geçilmesini ve barışı bozacak tehlikeli olayların gelişmesinin önlenmesi isteniyor ve daha önce birçok kez söyledikleri şu cümleyi tekrar ediyordu :

«.....Kıbrıslılara ve onların hükümetine kendi sorunlarını hiçbir karışma olmadan kendileri çözümlenmeleri için fırsat verilmelidir.»⁵⁰

Kıbrıs'da olayların gelişmesi, durumun gerginleşmesi üzerine B.M. Güvenlik Konseyi çağrı üzerine olağanüstü olarak 8 Ağustosda toplandı. Toplantıda Sovyet Delegatesi Morozov, ilk olarak konuşma yetkisi verilen Türk Delegatesinin konuşmasına engel olmak istemiş ve yaptığı teklifin nedenlerini de şu şekilde açıklamıştır :

«.....Bu isteğin sunulmasından hemen birkaç saat önce ve şu anda devam etmekte olan, Kıbrıs sivil halkına karşı Türk Hava kuvvetleri uçaklarının kışkırtma olmaksızın plânlı hava hücumları devam etmektedir. Tekrar ediyorum, devam etmektedir. Bundan ötürü, B.M. in ana organı olan ve uluslararası barış ve güvenliği sağlamakla sorumlu Güvenlik Konseyinin diğer temsilcileri arasında ilk olarak Kıbrıs temsilcisinin dinlenmesi çok doğal olacaktır.»⁵¹

(49) Belleten, op. cit., sh. 37-38.

(50) Keesing's, op. cit., sh. 20266.

(51) U.N. Security Council, op. cit., 1142 meeting, 19 th. year, sh. 4.

Ancak, Morozov'un bu isteği Güvenlik Konseyi tarafından kabul olunmayarak, önce Türk delegesi konuşmuştur. Daha sonra söz alan Morozov, 7-8 Ağustos olayları ile ilgili olan Sovyet görüşünü şu şekilde yansıtmıştır.

«....Bir ülke tarafından başka bir ülkenin topraklarına karşı yapılan askerî hava saldırıları 'saldırı' hareketinden başka türlü adlandırılmaz. Bir ülkenin diğer bir ülkenin hava sahasına zorla girmesi, diğer bir deyimle isteklerini hükümran bir ülkeye silâh zoru ile kabul ettirmeye çalışması, Organizasyonumuzun yasası tarafından yasaklanmıştır. Bundan ötürü Türk Hükümeti temsilcisinin yapılan saldırıyı haklı göstermeye çalışması ve 'sınırlı bir polis ve kanunî haklarına dayanarak kendini koruma hakkı' olarak göstermeleri inandırıcı değildir.....Bilindiği üzere, Güvenlik Konseyi, kendisini yabancı saldırılardan korunmasını amaç edinen kararı kabul etmiştir. Kanımızca, 4 Mart Güvenlik Konseyi Kararının maddelerine uyulması için, tekrar bir çağrıda bulunulması gereklidir. Herkesce bilinen bir gerçektir ki son aylarda gelişerek meydana gelen bu durum, Kıbrıs'ın saldırgan, emperyalist kuvvetlerin yani NATO'nun Kıbrıs'ın içişlerine karışmasının devam eden bir sonucudur.....Sovyet Delegasyonu, Kıbrıs halkının derin endişesini ve Kıbrıs Hükümetinin Kıbrıs'daki yeni ve tehlikeli durumdan ötürü duyduğu derin endişeyi paylaşmaktadır. Daha öncede söylediğimiz gibi, yine söylüyoruz : Güvenlik Konseyi, Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümranlığına karşı girişilen saldırıları ve bütün yabancı devletlerin B.M. üyesi olan bir devletin içişlerine karışmalarını önleyici gerekli tedbirleri almalıdır. Kıbrıs'a karşı askerî harekâtların durdurulmasını ve B.M. yasasına ve Güvenlik Konseyinin daha önce kabul etmiş olduğu karara uygun olarak Kıbrıs'ın hükümranlığına saygı gösterilmesini Güvenlik Konseyinin istemesi üzerinde şiddetle duruyoruz.»⁵²

Güvenlik Konseyindeki Sovyet Delagasyonunun ağustos olaylarına karşı tutumu, açıkca görüleceği üzere, Khrushchev'in kişisel tutumuna göre daha sert olmuştur denilebilir. Ancak bu tutumun daha önceki Güvenlik Konseyindeki tutumdan daha da sert olduğu söylenilemez. Olayların çıkış nedeni olarak yine NATO Devletleri gösterilmiştir.

Sovyetler Birliğinin Ağustos olaylarının başlarında Türkiye'ye karşı olan oldukça ılımlı tutumları, olayların gelişmesi ile sert-

(52) Ibid, sh. 25 - 26.

leşmiştir. Makarios'un 9 ağustos tarihinde istediği yardıma Khrushchev'in daha sonra olumlu cevap vermesi ile, Sovyet tutumu eski durumuna dönmüştür. 15 ağustosda Makarios'un yardım isteğine verdiği cevapda Khrushchev,

«....Kıbrıs'a eğer silâhlı bir karışma olursa, Sovyetler Birliği Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve hürriyetini korumak için yardım edecektir» demiş ve bu konuda görüşmelere oturmaya hazır olduğunu bildirmiştir.⁵³

Khrushchev, bu cevapdan çok kısa bir süre sonra, 16 ağustos tarihinde Kırgısıztan başkenti Frunze'de yaptığı bir konuşmada ise, Türkiye'yi tehdit ederek, bir işgal karşısında Kıbrıs'a söz verilen yardımın yapılacağını doğrulamış ve

«.....Sovyetler Birliği güney hudutları yanındaki silâhlı bir çatışma tehdidine kayıtsız kalamaz. Bu gibi sorunlar bu yollarla çözümlenemez. Bir devletin içişlerine karışmak, hükümler haklarını bozmak, uluslararası durumu nazikleştirir ve havayı gerginleştirir. Emperyalistlerin Kıbrıs'ın bağımsızlığına karşı takındıkları tutumun kökleri Washington ve Londra'da atılmıştır. Türk hükümetine Kıbrıs'a bomba atmak ve suçsuz insanların ölümüne neden olamayacağını hatırlatmak; birisine zarar verirken bunun geri tepeceği kuralına dikkati çekmek isteriz.»⁵⁴

Dikkat edilirse Khrushchev'in bu demecinin, olayların başlangıcında göstermiş olduğu tepkinin tam tersi olduğu göze çarpar. Bu tutum değişikliğinin nedenlerini araştırırsak şunları görürüz :

(i) Türkiyenin Ağustos olayları sırasında eline geçen fırsattan faydalanamayarak kesin darbeyi vuramaması;

(ii) Yunanistan ve Makarios'un Sovyetlerin istemediği Enosis tezini bırakıp, «Bağımsız Kıbrıs» tezine sarılmaları.

İşte bu iki neden, Sovyetler Birliğinin eski Kıbrıs Politikasını yeniden canlandırmıştır. Özellikle, Makarios'un ENOSİS'ten vazgeçmiş görünmesi, Sovyetler Birliğini kendi tarafına çekmeğe yeterli olmuştur. Çünkü Sovyetlerin Kıbrıs için istedikleri «Kayıtsız Şartsız Bağımsızlıktır». Ağustos olaylarından sonra görünürde Makarios'un da istediği budur. Ancak, Makarios'un asıl amacının bu yolla ENOSİS'e varmak olduğu açık olmasına rağmen Sovyetler

(53) Keasing's, op. cit., sh. 20266.

(54) Ibid.

Birliği uzun hesaplar yaparak Makarios'un bu yolla kolay kolay varamıyacağını anlamışlardır : Şöyleki :

(a) Adanın % 40 ı komünist olup bunlar self determinasyon hakkını Kıbrıs'ın Yunanistana katılması lehinde kullanamaz. Çünkü Yunanistan'da komünizm kanun dışıdır, ENOSİS onların sonu olabilir.

(b) Makarios, Self determinasyonu ENOSİS için değil, bağımsızlık için kullanacaktır. Çünkü, ENOSİS olduğu takdirde devlet başkanlığını kaybedecektir. Bağımsızlık Self determinasyon yolu ile kazanılınca kurulan devlet, ya tamamen komünist olacak veya onların etkisinde olacaktır. İşte, Sovyetler bu tasarlama ve Makarios'un bu konuda garanti vermesi için gönderdiği özel temsilci ile yapılan görüşmeler sonucu, bombardıman sırasındaki kararsız ve oldukça yumuşak olan tutumlarını bırakmışlar ve tamamen Makarios'a dönmüşlerdir.⁵⁵

Khrushchev'in Türk harekâtı sırasında önce Makarios'un yardım isteğini cevapsız bırakıp sonra yardım için söz vermesi ve Makarios lehine politika izlemesi, yardım sorununa yeniden önem kazandırmıştır. Yardım kapsamını görüşmek için Kıbrıs Rum Toplum Meclisi üyelerinden Lissarides özel temsilci olarak Moskova'ya gönderildi. Bunun ilgili olarak verdiği demeçte Lissarides, yardım için verilen sözün Kıbrıs'ta çok iyi karşılandığını söyleyerek;

«.....Sovyet Hükümetinin Kıbrıs hakkındaki bildirisi, Yakın Doğuda barışın güvenidir. Kıbrıslı Rumlar, kendi topraklarında NATO üsleri kurulmasına asla izin vermiyeceklerdir. İngiliz üssünün de Kıbrıstan kaldırılması için savaşılacaktır» şeklinde bir demeç verdi.⁵⁶

Özel temsilcinin verdiği bu demeç, görüleceği üzere, Sovyetlerin Kıbrıs hakkındaki düşüncelerine aynen uymaktadır. Sorunun özellikle «üsler» yönünden ele alınması, Makarios'un yardım alabilmesi için Sovyet Rusyanın dümen suyundan gitmeğe zorunlu olduğunu göstermektedir.

Yine yardım konusunda, Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Klerides ise Orta Doğu Haberler Ajansı'na verdiği demeçte, Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs'a yapacağı yardım konusunda Moskova'da görüş-

(55) «Durum», Milliyet Gazetesi, 19 Ağustos, 1964.

(56) Cumhuriyet Gazetesi, 19 Ağustos, 1964.

meler yapıldığını ve ikili anlaşmalar için Kıbrıs Rum Hükûmetinin Dışişleri Bakanı Kiprianu'nun Moskovaya gideceğini söylemiştir.⁵⁷

Verilen bu demeçler ve Moskova-Lefkoşa görüşmeleri oldukça tepki ile karşılanmıştır. Özellikle, Yunanistan'ın bu konuda tutumu çok sert olmuş ve Makarios'a etki yapmak için, Yunan Savunma Bakanını Lefkoşa'ya göndermiştir. Yunan Savunma Bakanının Kıbrıs'a gelmesi ile, yardım konusunu görüşmek üzere Moskova'ya gidecek olan Kiprianu'nun gidiş tarihi bir süre geri bırakılmıştır. Hernekadar Makarios, Savunma Bakanının bu ziyaretinin Adadaki birlikleri teftiş için olduğunu söylemiş ise de asıl nedenin Moskova yardımını önlemek için olduğu açıktır. Yunanistan'ın bu şekildeki tutumunun nedenini Amerika ve İngiltere'nin Yunanistan'a yaptıkları baskıda aramak gerekir. 8-9 Ağustos hareketleri sonucu toplanan B.M. Güvenlik Konseyi, tarafları buhranı alevlendirici hareketlerden kaçınmaya çağırıştı. Oysa, Makarios yardım alarak buhranı daha da tehlikeli bir duruma getirmek istemekteydi. Yardım ile ilgili olarak İngiltere de Sovyetler Birliği'nin dikkatini çekmiş ve Güvenlik Konseyi kararlarına uymaya davet etmiştir.

Yapılan baskılar sonucu, Sovyetler Birliği ile Makarios'un Rum Hükümeti arasındaki anlaşma 1 ekim 1964 tarihinde imzalandı. Yardımın amacı, «Kıbrıs'ın hürriyet ve toprak bütünlüğünün korunması» olarak tanımlanmıştı. Anlaşma ile birlikte ayrıca, bir de ortak bildiri yayınlandı. Ortak bildiride şu hususlar yer almaktadı idi :

«(i) Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs'a yaptığı yardım ve destekten dolayı şükranlarını bildiren bir mesajı Kıbrıs Delegasyonu, Bay Khrushchev'e vermiştir. Kıbrıs ve Sovyetler Birliği Delegeleri arasındaki 'dostane ve içten' görüşmelerde, Sovyetler Birliği - Kıbrıs ilişkilerinin daha da geliştirilmesi, Doğu Akdeniz'deki durum ve her iki tarafı ilgilendiren sorunlar üzerinde durulmuştur.

(ii) Askerî üslerin kurulması dahil, Kıbrıs halkınca uygun olmayan siyasî çözümleri empoze etmeye yönelmiş bazı NATO ülkelerinin saldırgan entrika ve çalışmalarına Kıbrıs halkı ve Hükümetinin haklı ve cesur mücadelelerini Sovyetler Birliği'nin kararlı bir şekilde desteklediğini Bay Khrushchev belirtmiştir. Kıbrıs halkına bir bütün olarak, herhangi bir karışma olmaksızın kendi iç sorunlarını barışçı yollarla çözümlenmeleri fırsatı verilmelidir.

(57) Cumhuriyet Gazetesi, Ibid.

(iii) Kıbrıs delegasyonu 'Kıbrıs'a yardım ile ilgili olarak bazı dilek ve isteklerde' bulunmuştur. Bunlar üzerinde ilgili Sovyet bakanları ve organları tarafından çalışmalar yapılmış ve Sovyetler Birliğinin Kıbrıs Cumhuriyetine Kıbrıs'ın hürriyetini ve toprak bütünlüğünü korumak için yardımın siyasi ölçüleri şekline getirilmiştir.⁵⁸

Bildiride, ne tip bir yardım yapılacağı konusuna değinilmemektedir. Bu durum ise çeşitli söylentilere, yorumlara neden olmuş; Sovyetler'in yapacakları yardım konusunda ağır şartlar ileri sürdükleri basında yer almıştır. Bir Yunan gazetesi olan ETNOS Sovyetler Birliği'nin yardım için şu şartları ileri sürdüğünü iddia ediyordu :

i) Kıbrıs'da yabancı üslere yer verilmeyecek ve bir NATO Devleti olan Yunanistan ile birleşilmeyecek şekilde bağımsızlık kurulacak,

ii) İngiliz üslerine karşı savaşılacak,

iii) Bir Kıbrıs ulusu yaratılacak,

iv) Arap Devletleri ile anlaşmalar yapılacaktır.⁵⁹

Gazeteye göre, Sovyetler Birliği ENOSİS aleyhine kabul edilmez koşullar ileri sürmekte idi. Oysa, Kıbrıslı Rum önderler yardımın koşulsuz olduğunu ileri sürmüşler ve yardım anlaşması hazırlıklarında bulunmak üzere Moskova'ya giden Kıbrıs Ticaret ve Endüstrü bakanı Andreas Araouzos 30 Eylül de Moskova'da verdiği demeçde, Sovyet yardımının silâhları da kapsayacağını belirtmiştir. Anlaşmayı imzalamaktan dönen Kıbrıs Dışişleri Bakanı Kpri-anou ise, Sovyet yardımının Yunan basınının yazmış olduğu gibi herhangi bir şarta bağlı olmadığını belirterek, anlaşmanın bütünü hakkında, gizli oluşundan ötürü fazla bilgi veremeyeceğini, ancak, Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs'a yapacağı yardım içinde konvansiyonel silâhlar, torpido, avcı uçakları, radar cihazları, uçaksavar topları ve roketlerin bulunduğu emin olunmasını söylemiştir.⁶⁰ Yapılan bu açıklamalara rağmen, Makarios'un anlaşmanın metnini açıklamaktan kaçınması ve hakkında herhangi bir bilgi vermemesi, Sovyetler Birliği tarafından yapılan yardımların koşullara bağlı olduğu kanısını uyandırmıştır. Aynı şekilde yardım konusunda, ya-

(58) Keesing's, op. cit., sh. 20371.

(59) Milliyet Gazetesi, 22 Nisan, 1964.

(60) Keesing's, op. cit., sh. 20371

yınlanan Sovyet-Kıbrıs Ortak Bildirisinde de açık bir dil kullanılmaması, yardımın gerçek niteliği ve niceliği hakkında açık bilgi alınmasını önlemiştir.

Yapılan yardım anlaşmasının Türkiye'deki tepkisine gelince; burada bir noktaya değinmek gerekir. Nisan ayı içerisinde Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs'a yaptığı yardım konusunda Dışişleri Bakanı Erkin şöyle diyordu :

«...Sovyetler Birliği'nin Makarios ile olan ölçülü müzahareti bizim ile dostane münasebetler kurmasına engel değildir». ⁶¹ İşte Türkiye'de Sovyet yardımının tepkisini incelerken, Dışişleri bakanı tarafından söylenen bu sözleri de gözönünde bulundurmak gerekir. Gerçi şimdiye kadar Sovyetler ile Kıbrıs Rum Hükümeti arasında «Havacılık Anlaşması»ndan başka bir anlaşma yapılmamış olmakla birlikte, Sovyetlerin Kıbrıs'a direkt yada endirekt olarak yardım yaptığı Türk Hükümeti tarafından bilinmekte idi. Bununla birlikte Yardım anlaşmasının diğer Batılı devletler tarafından oldukça olumsuz olarak karşılanması, bu hususda Türkiye'nin fazla tepkisini gerektirmemiştir. Ancak bu, yardımın Türkiye'de normal karşılandığı anlamına da gelmemelidir. Konu ile ilgili olarak Dışişleri bakanı Feridun Cemal Erkin bir açıklama yaparak, şöyle demiştir :

«...Rusların silâh ve askerî yardım yaptığı yolunda hükümetimize henüz resmî bir bilgi ve teklif gelmemiştir. Bütün ilgili taraflar, vaziyetin daha çok kötüleşmesini önleyecek tedbirler alacaklardır». Daha sonra Erkin, gazetecilerin «Rusya Kıbrıs'a silâh yardımını boğazlar yolu ile yapar ve bu tesbit edilirse, boğazları kapatılabilir miyiz?» şeklindeki sorularını ise, «İnceler, araştırır ve gerekeni yaparız.» şeklinde cevaplamıştır. ⁶²

Erkin'in söylediği bu sözleri «elimiz kolumuz bağlı kalamaz» şeklinde yorumlayabiliriz. Montrö anlaşmasına göre hernekadar Boğazlardan geçiş serbestisi varsa da, bu konuda çeşitli kısıtlayıcı maddeler konmuştur. Erkin'in sözlerinden, gerekirse bu kısıtlayıcı maddeler uygulamaya konulur yani Boğazlar kapatılabilir, şeklinde bir yargıya kolaylıkla varılabilir.

Yardım konusunun havayı biraz olsun gerginleştirmesi üzerine, Sovyetler Birliği yazılı olarak bir bildiri yayınladı. Bildiride özet olarak, «...Türkiye ile Rumlar arasında bir fark gözetilmediği» açıklanmakta idi. Bildirinin yayımlandığı gün ise, Türkiye'de gençlik

(61) Milliyet Gazetesi, 22 Nisan, 1964.

(62) Cumhuriyet Gazetesi, 20 Ağustos, 1964.

Amerika'yı yapılan gösterilerde kınıyordu. Aynı gün Sovyet Maslahatgüzarı Aleksı VERONIN ise, Türk yöneticilerine bir bildiri vererek, Rusların Rumları destekledikleri ve Türklerin öldürülmelerine göz yumdukları şeklindeki Türk kanısının yanlış olduğunu belirtiyor ve şöyle devam ediyordu : «...Aksine, Rum hükümetinin Türk toplumuna karşı daha insanî bir şekilde davranması için Sovyet Hükümeti girişimde bulunmuştur». ⁶³ Bildiri oldukça ılımlı bir dil ile kaleme alınmış olup, eski söylediklerinden pek farklı değildi.

Her iki bildiriye, Türk Başbakanı İnönü yaptığı şu konuşma ile daha açıklığa kavuşturmuştur :

«....Sovyet Rusyanın bu meseledeki alâkasını ve teşebbüslerini biliyorsunuz. Sovyet Rusya'nın hususiyle son zamanlarda yaptığı bütün teşebbüslerinde, Kıbrıs'da Rum cemaati ile birlikte Türk cemaati haklarının mahfuz tutulması lüzumundan bahsedilmektedir. Bunun gibi, Federatif bir devlet olan Sovyet Rusya'nın bizim federasyon şeklinde aradığımız hal yoluna da müsait olması lâzımdır. Sovyet Rusya'nın Kıbrıs meselesini bir NATO üyesi olarak ele alması, politikasının tabiatı icabı olduğu düşünülürse, Türk cemaatinin açlıktan öldürülmesi gibi bir faciayı hoşgörmesi tasavvur edilemez. Sovyet Rusyanın bize tebliğlerinin umumi efkârda üzüntü yarattığı doğrudur. Ama onun beyanlarından, Kıbrıs idaresinin zulümlerini desteklediği manasını çıkarmanın yanlış olacağı kanaatindeyim». ⁶⁴

İnönü'nün bu konuşması oldukça ilgi çekicidir. Çünkü, bu konuşma ile Rusya'nın Kıbrıs'a yardımı genel olarak uygun görülmemekle birlikte, tüm olarak Rusya'ya karşı da değildir. Örneğin, Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs'da iki toplum olduğunu kabul etmesi bir avantaj olarak alınmış ve Türkiye'nin Kıbrıs sorununa çözüm yolu olarak kabul ettiği «Federasyon» tezini Sovyetler Birliği'nin de benimsemesi konusunda halkın kendi geleceklerini kendilerinin belirtmeleri prensibini desteklemeleri, Türkler ile Rumları bağımsız bir bayrak altında, fedaratif bir devlet durumuna gelmesine, dolayısıyla karşı olmamakta idi.

Eylül ayında Kıbrıs'da durumun yeniden gerginleşmesi, özellikle Türkiye'nin Yunanistan ile olan ilişkilerini bozmuştur. Bu sırada verdiği bir demeçde İnönü'nün bir Türk - Yunan savaşından söz etmesi ve Sovyetler Birliği'nin böyle bir durumda işe karış-

(63) Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ağustos, 1964.

(64) Cumhuriyet Gazetesi, 4 Eylül 1964.

malarının «aklı» olmadığını söylemesi, Sovyetler ile de aranın pek iyi olmadığını göstermektedir. Bu durum, o sıralarda toplanan B.M. Güvenlik Konseyi toplantısında da kendini göstermiştir. Güvenlik Konseyi başkanlığını yapan Sovyet Delegesi Morozov, yaptığı konuşmada yine NATO devletlerini suçlamış ve «...Sovyetler Türk veya Rum olsun Kıbrıs halkının barış içinde yaşamalarını istemektedir. Kıbrıs Cumhuriyetinde meydana gelecek bir saldırıya Sovyetler Birliği doğrudan doğruya karışacaktır» demiş ve İngiltere'nin Kıbrıs'daki B.M. Barış Gücü Kuvvetlerinin yetkilerini arttırma teklifine karşı gelerek, Barış Gücünün ancak 4 Mart 1964 tarihli Güvenlik Konseyi kararı çerçevesindeki yetkilerle Adada kalabileceğini belirtmiştir.⁶⁵

7. KHRUSHCHEV'İN ÇEKİLMESİNDEN SONRAKİ SOVYET TUTUMU :

Sovyet Lideri Khrushchev'in 15 Ekim 1964 de başbakanlıktan uzaklaştırılması, bütün dünyada Sovyet Politikasının az da olsa değişikliğe uğrayacağı kanısını uyandırmıştır. Bundan ötürü, dış politikalarının bir parçası olan Kıbrıs politikasının da değişmesi beklenebilirdi. Ancak bu kanı, yeni Sovyetler Birliği önderlerinden Komünist Partisi Birinci Sekreteri Brejnev'in yaptığı açıklama ile değişmiştir. Brejnev yeni Rus yönetiminin esaslarını açıklayan konuşmasının dış politika bölümünde şöyle diyordu :

«...Sovyet Hükümeti, dış siyasetinde Batı ile barış içinde yan yana yaşama ve Komünist dünya ile birlikte, ilkelerini izleyecektir. Sovyet Hükümeti barış, uluslar arasında dostluk ve işbirliği, uluslararası gerginliğin azaltılması yolunda yorulmak bilmez bir şekilde mücadele edecektir.

Öbür ülkelerin hükümetleri de barış için çalıştıkları, büyük küçük bütün ülkelerin egemenlik haklarına, kendi kaderini tayin hakkına saygı gösterdikleri takdirde, barışçı gelişme sağlanmış olacaktır. Sovyetler Birliği, Avrupa'nın güvenliğinden, silâhlanma yarışına son verilmesinden, dünya barışının korunması için B.M.'in kuvvetlendirilmesinden yanadır».⁶⁶

Brejnev'in bu dış politika genel esaslarından, eski politikanın hemen hemen aynen sürdürüleceği anlaşılmakta idi. Çünkü, Khrushchev'in çok önceden ortaya atmış olduğu «Barış içinde bir ara-

(65) Cumhuriyet Gazetesi, 19 Eylül, 1964.

(66) Cumhuriyet Gazetesi, 20 Ekim, 1964.

da yaşama Prensipleri» yani «Coexistence», yeni Sovyet yöneticileri tarafından da izleneceği belirtiliyordu. Açıklamanın Kıbrıs politikaları yönünden en ilginç yönü ise, self determinasyon prensibinin aynen izleneceğini gösteren «...öbür ülkelerin... büyük küçük bütün ülkelerin egemenlik haklarına, kendi kaderini tayin hakkına saygı...» şeklindeki açıklama idi. İlk bakışta yeni Sovyet politikasında esasda değil, usulde değişiklik yapıldığı görülmektedir.

Sovyetler Birliği'nde yönetici kadronun değişmesi, Kıbrıs Türkleri arasında umutla karşılanmış ve Türk Toplum Liderlerinden Dr. Fazıl Küçük, yeni Sovyet yöneticilerine bir mesaj göndermiştir. Mesajda, Kıbrıs Rumlarının Atina'daki yeni sömürgecilerin destek ve teşviki ile Cumhuriyeti yıkarak Adayı Yunanistan'a katma peşinde koştuklarını ve Türkleri Anayasa haklarından, yönetsel ve siyasal haklarından uzaklaştırdıkları belirtilerek, başlangıçtan beri gerek Türkiye'nin ve gerekse Kıbrıs Türk Toplumunun, Sovyetler Birliği'nin Rumların gerçek amaçlarını anlamaları için harçanan çabaları destekleyeceğinin umulduğu yazılmakta idi. Küçük, mesajını şöyle bitiriyordu :

«...Memleketlerinde çeşitli ırklara mensup vatandaşları için federal bir idare sistemi kullanan ve dünyanın her tarafındaki küçük toplumların koruyucu olarak büyük bir sorumluluk duygusuna sahip olan Sovyetler Birliği, Kıbrıs Türklerinin zor durumlarının, onlar için can ve mal emniyetinin sağlanmasının, korkudan arı kalmaları ve tahakküm altına girmemeleri gerektiğini herkesden daha iyi takdir edecek durumdadır».⁶⁷

Mesajdan, şimdiye dek Sovyet Yöneticilerinin Kıbrıs sorunu karşısındaki tutum ve davranışlarından Türkiye ve Kıbrıs Türklerinin pek memnun olmadıkları ve yeni yöneticilerden bu konuda daha hassas davranmalarının istenmekte olduğu göze çarpmaktadır.

Türkiye'de ise yeni Sovyet Yönetici kadrosunun değişmesi olumlu yada olumsuz herhangi bir tepki yaratmamıştır. Bu konuda dışişleri bakanı Erkin, Mecliste yaptığı konuşmada şöyle diyordu :

«...Kuzeyimizdeki büyük komşumuzla ilişkilerimizin gelişmesi iyi komşuluk bağlarımızın ıslâhı gibi hedefler, bizi yakından ilgilendirmektedir. Bizim dileğimiz budur».⁶⁸

(67) Milliyet Gazetesi, 31 Ekim, 1964.

(68) Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ekim, 1964.

Yeni Sovyet önderlerinin ilk anlarda Kıbrıs politikalarını gösteren herhangi bir olay olmamıştır. Yeni tutumları daha çok Türk-Sovyet ilişkileri içinde kendini göstermiştir.

8. TÜRK DIŞİŞLERİ BAKANININ SOVYETLER BİRLİĞİ'Nİ ZİYARETİ :

Dışişleri bakanı F. Cemal Erkin'in 30 Ekim ile 6 Kasım 1964 tarihleri arasında Moskova'ya yaptığı ziyaret, Türk - Sovyet ilişkileri yönünden olduğu kadar, Kıbrıs yönünden de önemlidir. Türk Sovyet ilişkilerin yönünden önemlidir; çünkü, 25 yıl önce Türk Dışişleri bakanı Saraçoğlu'nun Moskova'ya yaptığı ziyaretinden beri ilk defa olarak yapılan bir ziyaret idi ve uzun süredir soğuk olan Türk - Sovyet ilişkilerinin geliştirilmesine yol açabilirdi. Kıbrıs sorunu yönünden önemlidir; çünkü, Türk - Sovyet ilişkilerinin düzelmesi Sovyetlerin Kıbrıs tutumlarını Türkler lehine çevirebilmeleri demektir ki, Batı - Doğu ayırımında Doğunun başkanı durumunda olan Sovyetler Birliği'nin Türk tezini benimsemesi veya hiç değilse tarafsız kalmasının sağlanması Türkiye ile Kıbrıslı Türkler lehine büyük bir avantaj, hatta davanın yarıyarıya kazanılması demektir. Ancak, Dışişleri bakanının bu ziyaretini tümü ile Kıbrıs sorununa bağlamak doğru değildir. Gerçi bunun rölu büyüktür ama yine de asıl, daha doğrusu tek neden bu değildir. «Barış içinde birarada yaşama» prensibine uygun olarak, Türkiye'nin yeni şartlara göre Dünyada yerini alması, iyi komşuluk ilişkilerini kurabilmesi yollarını aramasını normal karşılamak gerekirdi. Ayrıca Türkiye, NATO Devleti olarak Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirmeyen tek devlettir. Batılı dostlarından çok önemli bir davasında gereken desteği görmeyen Türkiye'nin bu nedenle ilişkilerini istediği gibi düzenlemesi gerekirdi. İşte bu düzenleme işinde Kıbrıs sorunu çabuklaştırıcı ve itici bir araç olmuştur.⁶⁹

Moskova'ya yaptığı bu ziyarette Türk Dışişleri bakanının üzerinde önemle duracağı konu, Kıbrıs sorunu olmalıydı. Gerçi Sovyetler Birliği'nin Türk tezini hemen benimsemeleri beklenemezdi. Ancak, sorunun daha iyi, ayrıntılı olarak anlatılması ile de bir yarar sağlanabilirdi.

Moskova'da yapılan görüşmelerin ilk safhasında, şimdiye kadar Türkiye ve Kıbrıs'daki üslerin kaldırılmasında ısrar eden Sov-

(69) SAĞLAMER, «Sovyet Heyeti Geldi», Cumhuriyet Gaz. 5 Ocak 1965.

yetler Birliği bu tutumunu değiştirerek, bu konuda acelelik göstermemiş ve belirli bir süre tanımıştır. Görüşmeler sırasında Erkin, Gromiko'ya şu soruyu sormuştur :

«Khrushchev bir demecinde Adadaki iki toplumun ayrı ayrı dikkate alınacağından bahsetmişti. Bu, Adada federatif bir idarenin Sovyetler Birliği tarafından benimseneceği anlamını taşır mı?».⁷⁰

Gromiko bu soruya hemen cevap veremeyerek bir süre istemiştir. Ancak, gerçek şudur ki Rus Dışışlerince, Kıbrıs konusunda kapılar kapatılmamış ve görüşmeler yolu ile ortak bir görüşe varmanın olanaksız olmadığı gösterilmek istenmiştir. Sovyetler Birliği ENOSİS'e karşı kesinlikle cephe almakta, ancak, bağımsızlığını koruyacak bir Kıbrıs Cumhuriyetinin federatif düzene geçmesine ise karşı gelmemektedir. Moskova'nın üzerinde önemle durduğu hususlardan biri de Adada var olan ve kurulması tasarlanan slerdir. Yapılan görüşmelerde Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgisinin s edinmek, s kurmak amacından doğmadığı, bu hususta hiçbir isteği bulunmadığı anlatılmıştır.

Erkin - Gromiko görüşmeleri sonunda 5 Kasım 1964 tarihinde Ortak Bildiri yayınlanmıştır. Genel olarak üç bölümde incelenmesi mümkün olan ortak bildirinin birinci kısmında; her iki ülke arasında mümkün olan işbirliği ve dostluk bağlarının geliştirilmesi, kuvvetlendirilmesi; ikinci kısımda Kıbrıs sorununun barışcı yollarla çözümlenmesinin sağlanması; üçüncü kısımda ise, iki ülke arasında ticaret ve kültür ilişkilerinin daha da geliştirilmesi konuları yer almakta idi. Bildirinin başında, anlaşmalara saygı gösterilmesi ve İnsan Ana Haklarına uyulması prensipleri bir kere daha doğrulanmıştır. Hernekadar bunlar Kıbrıs konusu dışında belirtilmişse de genel prensipler olmalarından ötürü, her soruna uygulanabileceklerine şüphe yoktur. İlk bakışta, B.M. Yasasına uymak gibi gözüküyorsa da, bunun kapsamına Londra ve Zürich anlaşmaları da girmektedir.

Kıbrıs konusu bildiride şu şekilde yer almakta idi :

«...Taraflar Kıbrıs sorununun, Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve toprak btnlğine saygı esasını ve her iki ulusal toplumun kanun haklarına saygı ve Adada iki ulusal toplum varlığını tanıma esas üzerine, barış içinde yasamalarını sağlayacak bir şekilde, ba-

(70) Milliyet Gazetesi, 1 Kasım, 1964.

rişci yollarla çözümlenmesine taraftar olduklarını belirtmişlerdir...».⁷¹

Ortak bildirinin Kıbrıs ile ilgili bölümü incelenecek olursa, şu sonuçlar elde edilir :

i) Kıbrıs sorununun çözümlenmesinde Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne uyma esası kabul edilmiştir. Böylece, Sovyetler Birliği ENOSİS'i kabul etmediğini ve buna karşı olduğunu açıklamıştır.

ii) Sorunun çözümünde her iki ulusal toplumun varlığını tanımak gerektiği hususunda anlaşmaya varılmıştır. Bildiride varılacak çözüm yolu için iki ulusal toplumun ayrı ayrı varlıklarını tanımak esasına dayanan görüş ise, Rum çoğunluğunun egemenliği iddiasının hoş görülmediği ve iki toplum arasında dengenin sağlanması amacı güdüldüğünü göstermektedir.

iii) Bildiride anlaşmazlığın barışçı yollarla çözümlenmesi üzerinde durulmaktadır ki, Türk Hükümeti anlaşmazlığın başından beri bu görüşü savunmuş ve kuvvet yolu ile oldu bittileri kabul etmeyeceğini bildirmişti.⁷²

Bildiride federasyon tezine doğrudan doğruya atıf yoktur. Ancak, iki ayrı toplum esası kabul edildiğine göre, federasyon tezinin de kapalı olarak kabul edildiği ileri sürülebilir. Kesin olarak açıklanan ise, Rusya'nın Kıbrıs'da «ayrı toplumlar» gerçeğini kabul etmiş olmalarıdır.

Türk - Sovyet görüşmelerinin ve sonunda yayınlanan ortak bildirinin etkisine gelince; bundan en çok kuşkulanan Makarios ve Hükümeti olmuştur. Türk Hükümetinin Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin düzelmesi Makarios'u çok rahatsız etmiştir. Sovyetlerin halâ kendi tarafında olduğu kanısını uyandırmak için «...Türkiye Kıbrıs'a karışırsa, Sovyetler Birliği Rumları destekler» demek zorunluluğunu hissetmiştir.⁷³

Sonuç olarak, Dışişleri bakanları seviyesinde yapılan Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında bu görüşmelerde, Kıbrıs sorunu yönünden ileri adımlar atılmış ve böylece Sovyetler Türk tezine meyleder bir duruma gelmişlerdir denilebilir. Ayrıca, bu ziyaret sonucunda, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki dostane ilişkilerin

(71) Keesing's, op. cit., sh. 20500.

(72) Belleten, op. cit., sayı : 3, sh. 6.

(73) Cumhuriyet Gazetesi, 3 Kasım, 1964.

doğmasında ileri adımlar atılmıştır. Ortak Bildirinin yayınlandığı 5 Kasım tarihinde Moskova'da bir basın toplantısı düzenleyen Gromiko, gelişmekte olan Türk-Sovyet ilişkileri için şunları söylemiştir :

«...Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gerçekte güvene dayanmasını sağlamak için şimdiden çok şeylerin yapılması gerekmekte ise de, iki ülke arasındaki ilişkilerde sıcak bir hava esmeye başladığına ve Sovyet Türk ilişkilerinin iyileştiğine dair belirtiler vardır».⁷⁴

Ortak Bildiri, Türkiye'de oldukça olumlu karşılanmıştır. Bu konuda 12 Kasım 1964 tarihinde Senato'da yaptığı bir konuşmada, Dışişleri Bakanı Erkin;

«...Görüşmelerden elde edilen en önemli sonuç, Sovyetler Birliği'nin resmî olarak Kıbrıs-Yunan işbirliğine karşı olduğunu ortak bildiride belirtmiş olması ve 'Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü' kabul ederek ENOSİS'e karşı olduğunu açıkça belirtmesidir...» demiştir.⁷⁵

9. KIBRIS SORUNUNUN GENEL KURAL'A GETİRİLMESİ :

Kıbrıs sorununun çıkışından beri Makarios'un bütün isteği, sorunu B. M. Genel Kuruluna getirmek idi ve çalışmalarını daha çok bu yöne yöneltmişti. Çünkü, böylece Güvenlik Konseyinde elde edemediğini self-determinasyon yolu ile Genel Kurul'da elde edeceğine inanıyordu. Bundan ötürü, Kahire'de toplanan «Tarafsızlar Konferansı»na katılarak, tarafsız ülkelerin Genel Kuruldaki oylarını toplama çabasına girişmişti. Ancak, gerek tarafsızların ve gerekse Sovyetler'in ENOSİS'e karşı olmaları üzerine Makarios da bu tezini şimdilik değiştirerek, bağımsızlık tezini benimsedi. Bu konuda verdiği bir demeçde Kıbrıs için şu şartları ileri sürüyordu :

- i) Kıbrıs'ın asker ve silâhdan ayıklanması (demilitarizasyon)
- ii) Bütün yabancı askerlerin çekilmesi
- iii) İngiliz üslerinin kaldırılması

Aynı esaslar Kahire konferansında da kabul edilmiş idi. Ayrıca, aynı şartlar bağımsızlığın korunması için Sovyetler'in de ileri

(74) Keasing's, op cit., sh. 20500.

(75) Ibid.

sürdükleri şartlardı. Böylece, Makarios Sovyetlerle birlikte Tarafsız ülkeleri de kendi tarafına çekeceğini umuyordu.⁷⁶

Aralık ayının ilk günlerinde Kıbrıs Konusunun Genel Kurulunun gündemine alınıp alınmayacağı kuşkulu iken, bu konuda diplomatik çalışmalar başladı. Diplomatik çalışmaları ilk açan Gromiko oldu. Bu konu ile ilgili olarak yaptığı konuşması kasım ayında ilân edilen Türk-Sovyet Bildirisinden pek farklı değildi. Gromiko konuşmasında şöyle diyordu :

«Rusya ENOSİS'e karşıdır ve Kıbrıs'daki her iki toplumun meşru haklarına saygı gösterilmesi gerektiğine inanmaktadır. Kıbrıs'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğü'nün korunmasının ancak bu koşulla olasılığı vardır».⁷⁷

Sorunun Genel Kurul'da görüşüleceği sıralarda Makarios'un İzvestia gazetesine verdiği bir demeç de diplomatik çalışmalardan bir başkasını meydana getirmektedir. Genel Kurul'da Sovyet ve Doğu Blokunun desteğini kazanmak amacı ile verilen demeçde Makarios şöyle diyordu :

«...Kıbrıs Sorununa barışçı yollardan kesin bir çözüm yolu ancak yabancı karışma olmasa, bulunabilir. Kıbrıs'a yabancı üslerin ve yabancı askerlerin bulunmasına izin veren anlaşma, bağımsızlığımızı sınırlamaktadır. Fakat biz, yabancı karışmayı kesin olarak reddetmekteyiz. Azmimiz, Sovyetler ve dünyanın diğer barışsever ülkelerinin desteği ile kuvvet bulmaktadır».⁷⁸

Demeçde, ENOSİS'den dolayı olarak da sözedilmemesi ve sorunun yalnız Kıbrıs'da yabancı üslerin bulunması ve Londra ve Zurich anlaşmalarının varlığından çıktığına değinilmesi, Makarios'un Genel Kurulda taraf kazanmak için bu demeci verdiğini kesinlikle göstermektedir.

Sorunun Genel Kurul gündemine alınıp, görüşülmesi durumunda sonucun ne olacağı konusundaki bir tahmin şöyle olabilirdi : Türk hükümeti resmi olarak bağımsızlığı savunduğundan B.M. tartışmalarında Sovyetler yönünden bir avantaj kazanmış olmaktadır. Gerçi, Sovyetler Birliği fedederatif sistemi açıkca benimzediklerini söylememişlerdi ama, şimdiye kadar belirli bir görüşü,

(76) SAĞLAMER, «ENOSİS öldü», Cumhuriyet Gazetesi, 1 Aralık 1964.

(77) SAĞLAMER, «B.M. de Kıbrıs Savaşı Başladı», Cumhuriyet Gaz., 11 Aralık 1964.

(78) ARMAOĞLU, «Kıbrıs Meselesinin Neresindeyiz?», Cumhuriyet Gaz. 27 Aralık, 1964.

birdenbire değiştirmeleri beklenemezdi. Ancak, Londra ve Zurich anlaşmalarını kabul ettiklerine ve bağımsız Kıbrıs tezini benimse- diklerine göre, Türk tezi lehinde dolaylı etkileri olabilirdi. Böyle bir tutum ise, hem doğu blokunu ve hemde tarafsızları etkileyerek, Genel Kurulda Türk tezinin çoğunlukca benimsenmesini kolaylaştırabilirdi. Görüşmeler sırasında, Rum tezlerinin taraf bulması, yani Sovyetlerce desteklenmesinin, eskiye göre biraz daha zayıflamış olduğu görülmekte idi. Çünkü, daha önce bir çok kez ENOSİS sloganı açıklanmış ve bu Sovyetler Birliğini ürkütmüştü. Herne kadar Makarios son verdiği demeçlerinde self-determinasyon prensibine sıkı sıkıya bağlanmışsa da, asıl amacın bu yolla ENOSİS'e varmak olduğu kuşkusu Sovyetlerde silinememişdi.

Kıbrıs sorununun B.M. Genel Kurulunda görüşülme ihtimali, daha sonra bazı olayların gelişmesi ile zayıflamış ve bu konu ileri bir tarihe bırakılmıştır.

10. SONUÇ

1963 yılı sonunda ortaya çıkan Kıbrıs buhranı ve onun 1964 yılı içerisindeki gelişimi sırasında Sovyetler Birliği'nin, bu konu ile ilgili tutumun incelemeye çalıştık. İncelememizde, bazan Sovyetler'in Kıbrıs ile olan doğrudan ilişkilerini, bazan da Kıbrıs ile ilgili diğer devletler ile (Türkiye, Yunanistan, A.B.D, İngiltere gibi) olan ilişkilerinde Kıbrıs sorununu, dolayısıyla inceledik. Bu ilişkiler, özellikle Türk-Sovyet ilişkilerinde daha önem kazandığından ağırlık noktası daha çok Türk-Sovyet ilişkilerine verildi.

Sonuç olarak, Sovyetler Birliği'nin 1964 yılı içerisindeki Kıbrıs tutumunu özetlemek gerekirse, şöyle bir gelişim görülür :

Sovyetler Birliği, Kıbrıs Devletini bağımsız, toprak bütünlüğü olan, hükümlan bir B.M. üyesi devlet olarak görmekte idi. Bu düşünce ile hareket edildiğinden, 1963 yılı aralık ayında ortaya çıkan olay bir iç sorun olarak nitelendirilmiş ve ortaya çıkan olayların çözümlenmesi kendi hükümlan devletinin yetkisinde görülmüştür. Buhranın gelişmesi ile Türkiye'nin kendi yurttaşlarını korumak için garantör devlet olarak ortaya çıkması ise, Sovyetler Birliğince, bağımsız bir devlet dışarıdan yapılan bir saldırı olarak nitelendirilmiştir. 31 Ocak ve 7 Şubat 1964 tarihli notalar bu amaç ile verilmiştir. Buhranın derinliğine inildiğinde, Makarios'un asıl amacının Anayasa'da değişiklik yapmak istediği ve Cumhuriyetin kuruluşunun dayandığı Londra ve Zürich anlaşmalarını bozmak istediği; bu yolla Self-determinasyon hakkını elde etmek olduğu

anlaşılınca, Sovyetler Birliği bunu hemen kabul etmişler ve hatta, Makarios'a yardım ederek, desteklemişlerdir. Çünkü bu durum, Cumhuriyetin kuruluşundan beri anlaşmalara aleyhtar olan, ancak pek ses çıkaramayan Sovyetler Birliği'nin de işine gelmekte idi. Self-determinasyon hakkı alınıp, Kıbrıs tam bağımsızlığa kavuştuğu takdirde, Kıbrıs'da oldukça kuvvetli olan Komünizm akımının daha da kuvvetlenmesi mümkün olacak, bu durum tarafsızlığa meyilli Makarios hükümetini tarafsızlar blokuna itecek, belki de demirperde gerisine kaydıracaktı. Böyle bir durumda ise Ada'da bulunan İngiliz üslerinin kalkması kolaylaşacaktı. Bu ise, Sovyetler Birliği'nin tarihi Akdeniz'e inme emellerinin gerçekleşmesi demektir.

Sovyetler Birliği, buhranı bu çerçevede incelediğinden ve Türkiye olan ilişkilerinin düzenli ve pek içden olmayışından ötürü, başlangıçta Makarios'u desteklemiştir. Özellikle Khrushchev devrine rastlayan bu süre içinde olayların kışkırtıcıları olarak NATO devletleri gösterilmeye çalışılmıştır.

Khrushchev'den sonra başa geçen Sovyet yöneticileri, Kıbrıs politikalarında biraz daha ılımlı olmuşlardır. Özellikle, Batılı dostlarından önemli davası olan Kıbrıs buhranında yeterince destek görmeyen Türk Hükümetinin bu durumundan yararlanmaya çalışmışlardır. Ayrıca, yine bu devrede Makarios yönetiminin asıl amacının self-determinasyon yolu ile veya doğrudan ENOSİS'e varmak olduğu anlaşılınca, Sovyetler Birliği «TAKSİM» tezinde olan, ancak bunu başka tezlere çevirmeye meyilli görünen Türkiye'yi desteklemeye başlamıştır. Bu konuda, ilk önemli adım Türk Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in Sovyetler Birliği'ne yapmış olduğu ziyarettir. Bu ziyaret ile, uzun süreden seri soğuk olan Türk-Sovyet ilişkileri ılımlaştırılmış, ayrıca bunun yanında Kıbrıs buhranının asıl nedenlerinin ve bu konudaki Türk tutumunun ne olduğu ayrıntıları ile anlatılması olanağı elde edilmiştir. Her ne kadar bu ziyaret sonunda, Sovyet tutumunda yüzdeyüz bir değişme olmamışsa da, Sovyetlerin Kıbrıs tutumlarında Türk Tezi lehinde bir değişme görülmüştür. Ada'da «Ayrı Toplumlar» varlığının Sovyetlerce kabulü, bu lehde olan değişmelerin en belirgin olanıdır. Böylece, buhrandaki Sovyet tutumunun Türk-Sovyet ilişkilerine paralel bir seyir izleyeceği sonucuna varmak yanlış olmaz.

Sovyetler Birliği, 1964 yılı içinde Kıbrıs sorunu konusundaki çözüm şekli olarak self-determinasyonu benimsemişlerdir. Dünyadaki kuvvet dengesi değişmedikçe, Sovyetler'in tek yada iki taraflı ENOSİS'i hiçbir zaman kabul etmeyecekleri anlaşılmaktadır.